

SİYASET (BİLİMİ) Okumalarım

Zeki Z. Kırmızı

(2005-2025)

©

Açıklama

Yazarların doğum tarihleri esas alınarak dizinlenmiştir. Doğum tarihi bilinmeyen yazarlar ister istemez en arkaya yerleştirilmiştir.

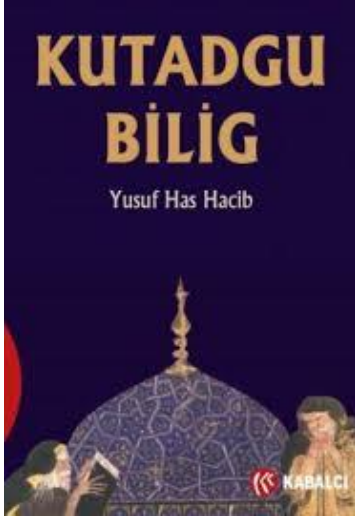
Zeki Z. Kırmızı

İçindekiler

- **Yusuf Has Hacib:** Kutadgu Bilig
- **Alexis De Tocqueville:** Demokratik Zorbalık: Amerika'da Demokrasi. Sonuç Bölümü
- **Vladimir İlyiç Ulyanov Lenin:** Seçme Yazılar
- **Rosa Luxemburg:** Seçme Yazılar
- **Stephane Hessel:** Öfkelenin!
- **Frantz Fanon:** Yeryüzünün Lanetlileri
- **Mümtaz Soysal:** Çürüyüşten Diriliş
- **M. Hardt/ A. Negri:** İmparatorluk
- **Bertell Ollman/ Kevin B. Anderson:** Çağdaş Marksizm Seçkisi. Yüzyıla Damga Vuran Metinler
- **Nikos Poulantzas:** Devlet, İktidar, Sosyalizm
- **Michael Löwy:** Dünyayı Değiştirmek Üzerine
- **Etienne balibar/ Dominique Borne/ Etienne Capeau:** Dersimiz Yurttaşlık
- **Georges Corm:** Doğu-Batı Hayali Kırılma
- **Jean-Luc Nancy:** Demokrasinin Hakikati
- **Ellen Meiksins Wood:** Kapitalizm Demokrasiye Karşı
- **Baskın Oran, Ed.:** Türk Dış Politikası Cilt 1. 1919-1980
- **Baskın Oran, Ed.:** Türk Dış Politikası Cilt 2. 1980-2001
- **Metin Çulhaoğlu:** Solda "Sivil Toplum" Söylemi. Gerçekler ve Yanılsamalar
- **Metin Çulhaoğlu:** Marksizm ve Türkiye Solu
- **Slavoj Zizek:** Uyanmak İçin Çok Geç. Gelecek Yoksa Bizi Ne Bekliyor?
- **Alex Callinicos:** Postmodernizme Hayır. Marksist Bir Eleştiri
- **Alex Callinicos:** Neoliberalizm ve Sınıf
- **Alex Callinicos:** Yanılsamaların Şenlik Ateşi-Liberal Dünyanın İkiz Krizleri
- **Gülnur Acar-Savran:** Özne-Yapı Gerilimi: Maddeci Bir Bakış
- **Zeynep Atikkan:** Amerikan Cinneti
- **Nick Hewlett:** Badiou, Balibar, Ranciere. Özgürleşmeyi Yeniden Düşünmek
- **Jurgen Elsasser:** Ulusal Devletin Yıkımı ve Sol Tavır
- **Hans-Peter Martin/ Harald Schuman:** Globalleşme Tuzağı
- **Arundhati Roy:** Ya Çek Defteri Ya Cruis Füzesi

- **Zülal Kalkandelen:** İdris Küçükömer'in Tezleri: İkin-ci Cumhuriyetçiliğin Temelleri
- **Ali Mert:** Kavram Karmaşası
- **Julien Assange/ Jacob Appelbaum/ Andy Maguhn:** Şifrepunk
- **Jeremy Fox:** Chomsky ve Küreselleşme
- **Jon Purkis/ James Bowen, Ed.:** 21.Yüzyıl Anarşizmi
- **Aslıhan Trel:** Adım Doğu

YUSUF HAS HACİB (1019-1085)

Has Hacib, Yusuf; Kutadgu Bilig (Şiir/siyasetname, 11.yy.), Haz. Reşit Rahmeti Arat, Kabalcı yayınları, Birinci Basım, Nisan 2006, İstanbul, 1285 s. Büyük boy, Ciltli.

*

Has Hacib, Yusuf; Kutadgu Bilig (Şiir/siyasetname, 11.yy.), Haz. Ayşegül Çakan, Kabalcı yayınları, Birinci Basım, Nisan 2006, İstanbul, 1285 s. Büyük boy, Ciltli.

(2025)

ALEXIS DE TOCQUEVILLE (1805-1859, Fransa)

**Tocqueville, Alexis De; Demokratik Zorbalık: Amerika'da Demokrasi
Sonuç Bölümü (De la démocratie en Amérique: (Le despotisme
démocratique), 1835), Çev. Ebru Erbaş,
Can Yayınları, Birinci basım, Haziran 2019, İstanbul, 63 s.**

(2019)

VADİMİR İLYİÇ ULYANOV LENİN (1870-1924, Rusya)

Lenin, V.I.; Seçme Yazılar (Revolution, Democracy, Socialism: Selected Writings, Haz. Paul Le Blanc, 2008), Çev. Sungur Savran, Yordam Yayınları, Birinci basım, Şubat 2011, İstanbul, 383 s., Ciltli.

Marksizm okumam yaşam eşlikçim, kesintisiz sürdü, sonuna değin sürecek. Hem bir yandan Marksizm ertesi eleştiri ve yorumları izlemeye çalışıyor, hem de Marksist siyasal yazının klasiklerini okuma özlemini bastırmak için geriye dönüyorum. Anday'ın **Kapital**'e (1867, **Karl Marx**) dönüş coşkusu usumdan hiç çıkmıyor ileri yaşında. Bu yıl (2014) Lenin ve Luxemburg seçmelerine göz atabildim. Ne yazık ki ellerinden çıkan her satırı izleyerek büyük yaşamlarının tanıklığını yapacak zamanım olmayacak. Eylemin içinde bilenen dilin yaratabileceği harikaları daha çok özleyeceğimve bu özlemle öleceğim kesin.

Lenin'e hayranlığım, siyasal eyleminin içeriğinden çok, Atatürk'e hayranlığım gibi eylemcil kurgu yeteneğiyle, öngörülü ve önlemleri (stratejik) ökelikleriyle (dehâ) ilgili.

Le Blanc'ın seçmelerindeki Lenin'in **Amerikan İşçilerine Mektup** dışında (?) 1895-1923 arası yazılmış tüm metinlerin çevirilerinin yer aldığı Savran çevirisinde bugüne ışık tutan Lenin yaklaşımları, çözümlemeleri beni özellikle yakından ilgilendirdi. Örneğin ulusal sorunda başka türlü yorumlanamayacak, istenilen yere çekilemeyecek denli açık ve doğru Lenin yorumu bence bugün için de geçerli genelde. Bayanlar baylar kaynakları okuyalım, lütfen! Daha doğrusu, okuyalım. Marksizmi küresel anamalcılığın (kapitalizm) poplaştırılmış tüketim nesnesi gibi kullanmayalım. (Ah, Che, ne yapardın sen?)

Rus Sosyal Demokrat Devinimine uygun parti içi/dışı tartışmalara duyarlı Lenin metinlerini bölümleyen ve sıralayan derleyici güzel bir kitap çıkarmış sonuçta ortaya. Bir de sunuşu var Le Blanc'ın. Derlemeci seçimini yönlendiren düşüncenin Lenin'in son birkaç yılındaki uygulamalara dönük eleştirel tutumunu öne çıkardığını belirtmeden geçemem. Lenin okumamak içi 10 neden sıralıyor Le Blanc: 1) *Dünya olması gerektiği gibi ve her şey gayet iyi gidiyor.* 2) *Herkes özgürlükten, yaratma fırsatlarından ve toplumsal dayanışmadan yararlanıyor.* 3) *Her birey yaşamıyla ilgili temel konularda söz hakkı taşıyor.* 4) *Zülm ve sömür yok.* 5) *İnsanlığın sorunlarının, zenginliğin ve gücün eşitsiz yapısıyla ilgisi yok.* 6) *Dünyayı daha iyi bir yer kılmanın yolunu keşfetmek kolay.* 7) *İşçilerin ve ezilen halkın savaşmaları zaman*

ytirmektir. 8) 1917 zamansız bir sapmadır. 9) Lenin gibi karmaşık biri hakkında başkalarının söyledikleri yeterlidir. 10) Günümüz gerçekleri geleceğin olanakların geçmişte olan bitenlerle bir ilgisi yoktur. (328) Le Blanc'a göre son yıllarında Lenin'in ayrımsadığı gibi, özellikle ölümünden sonra Sovyetler Birliği 'bürokratik despotizme' dönüştü. (341)

(2014)

ROSA LUXEMBURG (1871, Polonya-1919, Almanya)

Luxemburg, Rosa; Seçme Yazılar (The Rosa Luxemburg Reader, Haz. Peter Hudis/ Kevin B. Anderson, 2004), **Çev. Osman Akınhay, Dipnot Yayınları, Birinci basım, 2013, Ankara, 592 s.**

Luxemburg'u Lenin'e oranla geçmişte az okudum. Bunun yalnızca benimle ilgili olmadığını söylememe gerek yok. Lenin'in **Devlet ve Devrim** (1917) gibi yapıtlarını yeraltında daktilo edip, teksirle çoğaltarak dağıttığımız yıllarda Rosa adlı gülden pek de haberimiz olmadı, gençlik yaşamımıza eşlik etmedi yazık ki. Aşksız devrim olmayacağını, devrimi artık kimsenin anımsamadığı çok geç zamanlarda öğrenmenin de insanı fena halde acıtan bir yanı var.

Sonuçta Rosa Luxemburg büyük eylemci kişiliği yanında Marksist kuramsal geleneğe katkı anlamına da gelir. Marx'a, savaşım içerisinde çağdaşı Lenin'e yönelttiği eleştirilerin yabana atılamayacağını herkes bilir. Belki o düzeyde bir katkıyı sonraları Gramsci yapmıştır (Yine de haksızlık etmek istemem.)

Seçme Yazılar'da özellikle eskil toplumların sınıfsal çözümlemeleri, sermaye birikimi tartışması, sömürgecilik (emperyalizm) kuramı benim açımdan öne çıkan izlekler. Luxemburg'un kimi tezlerinin gündemden çıkmasına karşın özellikle öngürülü geleceğe dönük sömürgecilik kuramının ve buna bağlı ulusal savaşımın yeniden değerlendirilmesinin iyi olacağı kanısındayım. Tüm bunların yapıldığını da sanıyorum ayrıca.

Sömürgecilik kuramının tek ülkede sosyalizm ve sürekli devrim tezleriyle ilgisi olacağı açık ama ucu Marx'ın anamal birikim eleştirisine uzanıyor. Odaklıl anamal toplumları kâr oranının düşme eğiliminden sömürge siyasetleriyle kurtulabilirler. Anamal küre ölçeğinde örgütlenmek zorundadır bu nedenle. Bu anamalcı düzene yıldırımın, direnişin, devrimin sömürgelerden, emekçilerinden geleceği gibisinden bir küresel devrim tasarının ipuçlarını taşımaktadır. Ulasalcılığa cephe alır. Günümüz Marksizmertesesi (postmarksist) tartışmalarının izleklerinden birini oluşturmaktadır öngörü. Luxemburg'un yapıtlarını doğrudan okumam gerek.

(2014)

STEPHANE HESSEL (1917, Almanya- 2013, Fransa)

**Hessel, Stéphane; Öfkelenin! (2011), Çev. İsmail Yerguz
Cumhuriyet Yayınları, Birinci Basım, Mayıs 2011, İstanbul, 54s.
Sunuş-‘Aydınlanma’ ve ‘Aydınlanma Dizisi’, Yaz. Mustafa H. Bayka,
s.7-19**

Önsöz, Yaz. Uğur Hüküm, s.19-31

Fransızca Baskıya Sonsöz, Yaz. Sylvie Crossman, s.51-54

Şu anda bu minik risale (broşür ya da yapıt) dünyayı kasıp kavuruyor. Nasıl mı? Yalınlığıyla, adını koyarak ve büyük direnişin (Fransa) ilkelerini bize durduk yerde anımsatarak...

İspanya’da Puerte del Sol meydanında direnen gençlerin öfkesi, Yıldızoğlu’nun dediği gibi bir başlangıç olabilir mi?

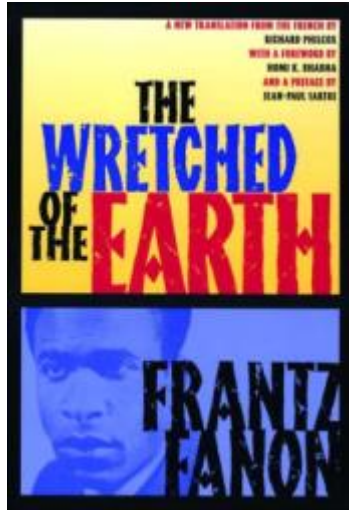
Hessel, ‘*Yaratmak, direnmektir. Direnmek yaratmaktır,*’ diye bitiriyor yazısını ve öfkenizi dizginlemeyin, öfkelenin, çılgılığı yankılanıyor kulaklarımızda.

(2011)

FRANTZ FANON (1925, Martinik-1961, ABD)

**Fanon, Frantz; Yeryüzünün Lanetlileri (1961), Çev. Şen Sürer
Versus Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2007, İstanbul, 314 s.
2002 tarihli Baskıya Önsöz, Alice Cherki, 1-14
1961 Tarihli Baskıya Önsöz, Jean-Paul Sartre, 15-40**

Çok umutlu olduğum halde bu bildiri (bir tür manifesto) neden beni mutlu etmedi. Beklentilerimi çok mu yüksek tutmuştum. Döneminin (60'lı yıllar) koşulları içerisinde Sartre'ı anlamak beni yatıştırmıyor.

Ben direniş ruhunu 'retorik'e kilitleyen bu türden yaklaşımları hiçbir zaman benimsemedim. Bu bir külte dönüştükçe daha da soğudum.

Bu yazının (bildirinin) içinden bir devrim izlencesi (program) çıkmaz. Son derece etkileyici, kışkırtıcı açıksözlülük (*kendimimizi ve başkalarını kandırmayalım, adını koyalım şunun, bu pis bir öyküdür*, söylemi) belki önderliğin, direnişin bir parçasını oluşturabilir.

Ben burada yeni bir şey görmüyorum. Günümüzün Kuzey-Güney, Yoksullar-Zenginler vb. türünden ayrımları, 20. Yüzyılın başında büyük devrimciler, örneğin Sultan Galiyev, Müslümanlar-emperyalizm (Batı), belki Nehru da yapmışlardı. Toplumsal bir dönüşümün üzerine oturtulacağı devrimci izlenceler, bu karşıtlıklar üzerine her zaman oturtulmaya çalışılmıştır. Çünkü işin özü hep gözden kaçırılmış,

kaçırılmıştır. Sınıf çatışması ve kavramı o denli rastlansal bir kavram, bir açıklayıcı maymuncuk değil. Üretim içindeki konumuyla tanımlanmış bir tarihsel somutluktan gelir. Ama üretim ilişkilerine el atmayan toplumsal devinimler, geçici zaferler yaratır, kalıcı düş kırıklıkları, hüsrانlarla birlikte.

İçtenlik, duyarlıktan hiç söz etmiyorum. Fanon Batının silahıyla (psikologdur ve ötekileştirme, kimlik vb. sorunlarla ilgilidir) Batıya saldırır. Onun kadar sahici insan ender bulunur. Yüzleşmekten korktuğu hiçbir şey yok, kendisi de içinde olmak üzere. Kimseye borçlu değil. Batı kendi geleneği içinde kendi yoluna devam etsin, ama bana dokunmasın. Dokunursa ve dokunmuştur, kan dökmekten başka yol yoktur ve halkların zaferi yeni bir kültür, yeni bir toplum yaratacak gizilgücün sahibidir.

Emperyalizm yalnızca ekonomi ve silah değil, aynı zamanda bir kültür ve ruh durumu. Sömürgeci bir ulusal varlık bütünü olarak (işçisiyle köylüsü burjuvasıyla) sömürgecinin kanını emer.

Yani.

Enternasyonalizm bir kandırmacadır.

Sosyalist program gündemsizdir.

Ulusal burjuva ve elitizm güvenilmezdir. Köylülük yerel ve direniş ruhunun taşıyıcısıdır. Afrika'nın ruhu 'dur' diyecektir. Kendi Afrika'sını (Batıninkini şiddet kullanarak yerle bir ettikten sonra) kuracaktır.

Fanon'da katılabileceğim çok az şey var heyecanı ve içtenliği dışında. Üstelik tarih yalnızca sözde sosyalizmi değil, onu da doğrulamamıştır.

Bugün bu hesaplaşmayı da yapmanın zamanı, sırasıdır. Bu söylem bana kalırsa kendi zamanı için de yeterli bir dil değildi (etkiliydi, hem de çok, başka...)

Tarihsel bir figür olarak (gencecik yaşında lösemiden ölmüştür Fanon) ne denli hayranlık duysam da bu yapıt benim gibi birinin kolay benimseyeceği bir şey değil. İçerik ikinci planda, bunu ben daha çok biçemi için söylüyorum.

(2009)

MÜMTAZ SOYSAL (1929, Türkiye)

Soysal, Mümtaz; *Çürüyüşten Dirilişe* (1999), Cumhuriyet Yayınları, 1999

Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği Mümtaz Soysal'ın '*Çürüyüşten Dirilişe*' adlı yapıtını hemen okudum.

Önemli bir kitap, çünkü ülkemizin siyasal, toplumsal, tinsel, aktörel ve ekin sel çürüyüşüne ilişkin somut (10) saptamaları ve çözümleri (20) içeriyor. Bildiğimiz şeyleri yin elemesi değil önemli yanı. Bildiklerimizi yarar cı ve gerçekçi bir *yalınlaştırma* ve *dizgeselleştirme* yöntemi ile kullanılabilir duruma getirerek, tüm topluma (her sınıftan, her türden) bir başlangıç (*referans*) noktası sunması önemli...

Ve hiç kuşkusuz...teğet geçip gitmeyenler için.

İnanılmaz gürültülerle, köpükler saçarak ve nefretle günlük (sözün en gerçek anlamında) siyasetler üzerine ağız dolusu tartışanların bu tür şeylere gereksinimi yok elbette.

(2000-2005)

MICHAEL HARDT (1960, ABD)
ANTONIO NEGRI (1933, İtalya)

Hardt, M./Negri, A; İmparatorluk (Empire, 2000), Çev. Abdullah Yılmaz,
Ayrıntı Yayınları, Birinci basım, 2001, İstanbul, 433 s.

Bu yapıt beni düş kırıklığına uğrattı ve ülkemizde *tanıtım*ın kimi güçlü ellerde nasıl bir saptırma işlevi taşıdığı konusunda uyardı.

Ayrıntı Yayınları (solculuğu) konusunda iyimser olmanın bir anlamı yok. Onlar ne yaptıklarını biliyorlar.

Küreselleşmeyi kaçınılmaz *imparatorluk* odağında yeniden temellendirmeye ve tanımlamaya çalışan yazarlar bence Marksizme yakın değil, uzaklar. Yakın oldukları şey bir tür bireysel anarşizm, başkaldırı...

Geçmişin emperyalistler arası çatışma olgusunun yerine, *tarihin bittiği* günümüzde üst belirleyen, bir örneklendiren tek odaklı *İmparatorluk*'u (ABD) egemenlik yapısı olarak tanımlayan yazarlar, *kurtuluşu* geleneksel söylemin dışında yeni bir anlayışa dayandırmak istiyorlar.

Alıntıları yazmayacağım. *Porto Allegre*'de de haklı olarak dışlanan yazar (lar) ve yapıtları çok da önemli değil. Çünkü seçenek aramadan önce eski bağlamın (*paradigma*) tükendiğinin, geçersizleştiğinin kesin ve yaşadığımız dünyayla örtüşen kanıtlarını görmek gerek. Kanıtlar hâlâ eskiye gönderme yapıyor bence.

Marksist açıklama geçerli(dir). Ben öyle görüyorum.

(2000-2005)

BERTELL OLLMAN (1935, ABD) KEVIN B. ANDERSON (1948, ABD)

Ollman, Bertell/ Andersen, Kevin, B. Ed.; Çağdaş Marksizm Seçkisi. Yüzyıla Damga Vuran Metinler (Karl Marx. The International Library of Essays in Classical Sociology, 2012), Çev. Şükrü Alpogut, Yordam yayınları, Birinci basım, Mayıs 2019, İstanbul, 624 s., Büyükboy.

Çağdaş Marksizm Seçkisi, neredeyse bir yıldır elimdeydi. Yavaş yavaş okudum. İki ABD'li Marksistin titiz çalışmasını yine olağanüstü bir yaratıcı Türkçeyle dilimize kazandıran Şükrü Alpogut'u yürekten kutlamak isterim. Bir bölümünü tanıdığım ya da bildiğim 20.yüzyıl Marksistlerinin değişik kaynaklardan (ki kimileri kitaplarından bölümler) derlenmiş ve izleksel bir yapıda sunulan incelemeleri, bekleneceği üzere hem ufuk açıcı hem yeni sol tartışmalar ve küresel olgulara Marksist bakışa ilişkin birinci elden açılımlar getirmesi açısından özeleştirel boyutu var. Ben kitaptaki makaleler üzerinde duramayacağım ama bölüm başlıklarını ve o bölümdeki yazar adlarını vereceğim. Hemen yayınevinin (*Yordam*) notunu da aktarayım. Özgün kitaptaki kimi yazar ve incelemeler Türkçe baskıda 'yayın hakları sorunu' nedeniyle bulunmuyor. Bunlar: *Erich Fromm-Psikanaliz ve Sosyoloji*, *Max Horkheimer/Theodor W. Adorno- Kültür Endüstrisi: Kitlemel Aldatmaca Olarak Aydınlanma*, *Paul Werner-Müze A.Ş.: Küresel Sanat Dünyasının İçyüzü (Uçurum Kıyısından Notlar)*.

Bölüm ve yazarlar ise şöyle:

Kuram ve Yöntem (George Lukács, Raya Dunayevskaya, Bertell Ollman, Peter G. Stillman, Hilde Weiss)

Ekonomik Politik (David McNally, Martha E. Gimenez, Fredy Perlman, Immanuel Wallerstein, David Harvey)

Devlet ve Siyaset (Michael Parenti, Franzk Neumann, Vincet navarro, Karl Renner, Nicos Poulantzas, Ernest Mandel)

Birey ve Toplum (Ellen Meiksins Wood, Georg Rusche, Michael D. Yates, Sut Jhally/ Bill Livant)

Kültür ve Din (Fredric Jameson, Ishay Landa)

Tarih (E. P. Thompson, Perry Anderson, G.E.M. De Ste. Croix)

Sömürgecilik, Irk ve Cinsiyet (C.L.R. James, Oliver C. Cox, Nancy C.M. Hartsock)

Çevrebilim (John Bellamy Foster, Paul Burkett)

(2021)

NIKOS POULANTZAS (1936, Yunanistan-1979, Fransa)

Poulantzas, Nicos; Devlet, İktidar, Sosyalizm (1979), Çev. Turhan Ilgaz, Epos Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2006, Ankara, 297s.

Poulantzas'ın kendine kıydığı yıl (1979'da 43 yaşındayken) yayınlanmış son çalışması. Belki geçmişte, dergilerde yazılarını okumuşumdur kuramcının, ama bir kitabını ilk okuyorum. Kendi düşüncesini değiştirecek kerte ilerleten yazarın, bir bakıma son çalışmasını okumak, hele ele aldığı yaşamsal önemde sorun(sal) açısından yaklaşıldığında, bir şans sayılabilir.

Tabii, 20.yüzyılın sol pratiği, tartışmaya Marx'tan Lenin'e devlet kuramı açısından bakılmayı kaçınılmaz kılıyor. Belki de tüm tartışmalar bu düğümde kilitleniyor ve tüm kuramsal tartışmalar eninde sonunda buraya dayanıyor. Poulantzas'ın lafı dolandırmadan, doğrudan konuya girmesi ve katkı yapıyor görünmesi bir erdem sayılabilir.

Eğer, çevirinin (Turhan Ilgaz'a pek de yakıştıramadığım bir çeviri bu) 120.sayfasında; *"Soykırım ancak ulusal uzamların içinde, hudutların böylece yabancı bedenler haline gelenlere karşı kapatılmasıyla mümkündür. Simge mi? Modern tarihin ilk soykırımı, Ermeni soykırımı, Kemal Atatürk tarafından genç Türk-ulus devletinin kuruluşuna, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde bir ulusal toprağın oluşturulmasına, aslında Babilî'nin etrafının kapatılmasına eşlik eder. Soykırımlar ve kamplar aynı toplamacı uzamın içinde yer alırlar:"*, anlatımı olmasaydı, Poulantzas'ın bu çalışmasını, tüm eleştiriye, karşı çıkmama karşın yine de saygı sınırları içerisinde okuyabilir, yorumlayabilirdim. Ama insana, *bu devenin neresini düzeltiyim, her yanı eğri*, dedirten bu gereksiz örnek (üstelik 'simge' diyor yazar) çalışmanın bütününe yazık ki gölgeliyor, değersizleştiriyor. Nedeni şu (Çünkü insanların istedikleri şeyleri söyleme hakları var, Poulantzas'ın böyle demesinde sorun yok): Benim gibi bir okur için araya sıkışmış bu özensizlik, tüm kitabı yöntembilim açısından tartışmalı kılabilir, kılacaktır. Aynı özensizlik, görünür ya da görünmez biçimlerde, acaba çalışmanın daha nerelerinde etkili?

*

Sanırım makalelerinden, daha önce yayınlanmış çalışmalarından bireşimlenmiş (kitaplaşmış) bu çalışmanın odağında, 20.yüzyıl deneyimleri ışığında, toplumsal dönüşüm süreçleri ve devletin (çuvallamış) klasik tezlerle aydınlanamayan niteliklerinin daha karmaşık bir devlet ve dolayısıyla devrim teziyle yeniden tanımlanması yatıyor. Kendisi bir '*katkı*' ima ediyorsa da, bu beni kandıramadı

diyebilirim. Klasik Marksist tezlere kökten ve dışlayıcı yaklaşımı var Nicos Poulantzas'ın. Olamaz mı? Neden olmasın. Örneğin Giddens, bir Marksist değil ama bence katkı vermiştir. Bende bıraktığı izlenim tersi gibi görünse de bir utangaç anti-Marksist olduğu biçimindedir.

Onun sorusu, demokratik bir sosyalizmin olabilirliğine ilişkindir. Çok umutlu olmasa da iki yordam önermekten de geri durmaz. Klasik Marksist devlet kuramlarını geçersizleştiren eleştirisi devleti yeni(lenmiş) bakış açıları içerisinde ele almaya dönüktür. Bu bağlamda sınıf, işgücü, dönüşüm, tarihsel devlet somutlaşmaları, vb. kavramlarla başlar işe. Klasik yaklaşımın düz mantıklı zincirinden çok rahatsız olduğu ve hedefinin de bunu kırmak olduğu ayan beyandır. Devlet eşittir sınıf iktidarı. Egemen kapitalist devlet eşittir burjuva devlet. Devlet eşittir sınıf diktatoryası, vb. Bu kalıp yaklaşımları acımasızca eleştirir. Bu da beni huzursuz eden bir başka noktadır, geçerken değineyim. Tek tek her bireyin seçimine değin inmeyeceksek, tüm toplumsal yorumlar, eninde sonunda örneklemeler (model) üzerinden yapılır. Üstelik bunun yöntembilimsel yararı da vardır. Bu toplumbilimini bilim kılar (Ayrı bir tartışma). O zaman, model kurma peşinde kuramsal yaklaşımları, bu yöntembilimsel zorunluluklar ve sınırlanmalar nedeniyle, modeli gerçeğin yerine kaydırarak vurmak, belden aşağı vurmaktan başka şey değil. İşte Poulantzas'ın sorunu da 'yöntemsel sorunu' bu: Onun kurmacası tüm modelleme eleştirisine karşın, yaşamı kucaklamakta bu kuramsal çalışmalardan geri(de). Onda tarih, gündelik yaşam verimli, yaratıcı ve çelişkileri içerisinde yok ve açıklığa da kavuşamıyor. Yani anlaşılır kılınamıyor. Çünkü bir kuram aynı zamanda bir silahtır, araçtır. Bunun için diyalektiği biçim oyunlarından bağımsız ve zenginliği içerisinde kavramak gerekir.

Biz kaldığımız yerden sürdürelim.

Değindiğim sanırım. Poulantzas bu ilk bölümde, modern (otoriter, diyor) devlet aygıtının çözümlemesini yapıyor ve klasik devlet kuramının nerede küme düştüğünü, örneğin fikir ve beden işçiliği ayrımı (bilme ve iktidar ilişkileri bağlamında) üzerinden anlamaya çalışıyor. Öyle ki, modern devlet, fikir işçiliği işlevi de (özne) görür (yapısal anlamda): *"Kapitalist devleti kuran şey, ulusal dili üretmek ve öteki dilleri ezmek suretiyle dilin birleştirilmesidir. Elbette ulusal bir ekonominin ve bir pazarın yaratılması için zorunlu olan, ama çok daha fazlasıyla, devletin siyasi rolü için gerekli olan ulusal dil."* (64) Ona göre, devlet toplumsal işbölümünü kendi bedeninde biçimlendirir ve yeniden-üretir: O, böylece, iktidar ve bilme arasındaki ilişkilerin, bizatihi fikir işçiliği içerisinde yeniden üretildikleri biçimiyle bir kopyasıdır (64). Aynı biçimde, bireyselleştirmeyi de bireyden devlete akan bir süreç içine yerleştirmek yerine, *"kapitalist bedenler içinde toplumsal işbölümünün ve üretim ilişkilerinin maddi görünüşünü ve keza bu (siyasi) bedeni üreten ve kullandıran, devletin pratik ve tekniklerinin maddi sonucunu oluşturmak"* (75) formülasyonu çerçevesinde devletten bireye bir sürece oturtmak gerekecektir. Çözümlemesini şöyle bir sonuca cesaretle bağlar Poulantzas: *"Modern totalitarizm faşist ya da başka biçimleri altında, yalnızca sınıf mücadelelerinin konjonktürüne (şu ya da bu konjonktür) bağlı basit bir 'fenomen' değildir."* (81) Modern otoriter devletin yasa boyutunu da böyle yorumlamamız gerekir: *"Güç yasa olarak kalır"*. (96) Modern yasa, uzam-zamanı, emek sürecinin maddi atıfsal çerçevesini cisimleştirir. Dizisel, eklemlenmiş, sürekli ve türdeş uzam/zaman. *"Bu yasa, bireylerin ulus-halk olarak birliğini temsil etmek suretiyle, onları hukuki-siyasi özneler-kişiler halinde kurumlaştırır. Aynı zamanda onların yapılandırılmasına, edimcilerin farklılaştırılmış parçalanışına (bireyselleşme) katılır ve bunu kutsar, bu farklılaşmaların kayıtlı oldukları ve toplumsal oluşumun siyasi birliğine halel getirmeksizin varolacakları kodlamayı belirler."* (97) "Yasayı bilmemek

özür değildir *kuralı, devletin temsilcileri dışında, hiç kimsenin yasayı bilemeyeceği modern bir hukuk sisteminin temel özdeyişidir.*" (100)

Ulusa ilişkin Marksist kuram yoktur, diye yazan N. Poulantzas, ulusun devleti tastamam tanımlamasa da, kapitalist devletin bir ulus devlet olma özelliği sunduğunu söyler. Ulusun matrisini oluştururken uzamsal matris olarak toprak öne çıkar. Modern devlet, bu uzamsal matrisi kendi aygıtları içinde (ordu, okul, merkezileşmiş bürokrasi, hapishaneler) maddileştirir. Bunu yaptıktan sonra, üzerlerinde iktidarını icra ettiği tebaayı biçimlendirir (117) Ulusun mekansal matrisi totalitarizm denen modern fenomenin köklerini biçimlendirir. Ama ulusun zamansal matrisi ve tarihselliği (gelenek) de dikkate alınması gereken ikinci bir boyutu oluşturur. Modern devlet zamanı gemlemek zorundadır: çeşitli hamle ve gecikmeleri düzenler ve aradaki farkları güvene alır. Devlet, sektörlerin ileriye ya da geriye gidişlerinin de kodlamasıdır (126) Bu noktada hafif bir utanç dalgasıyla, Poulantzas şunu söylemek zorunda kalır (tezinin ilerlemiş ve çok da tepki çekeceği bu noktalarında): *"Elbette, gerçek tarihin öznesi olan devlet değildir. Tarih öznesiz bir süreçtir, sınıf mücadelelerinin sürecidir"* (128) Ama Poulantzas sayesinde anlamsızlaştırılmış (etkisiz) sınıf mücadelelerinin... Bu kuramsallaştırmanın ürettiği önermeler, bu nedenle tartışmalı. Örneğin; *"Soykırımlar, toprağın ve ulusal tarihin içinde 'yabancı bedenler' haline gelen şeyin bertaraf edilmesi, uzamın ve zamanın dışına sürülmeleridir."* Bence yer yer saygı gerektiren çözümlemesi, bu sonucu üretmez. Bir başka alıntı: *"Ulusal dil, derinlemesine bir biçimde devlet tarafından ve bizatihi yapısı içinde yeniden düzenlenmiş bir dildir."* (129)

Ona göre, *"modern ulus, burjuvazinin yaratısı değil, 'modern' toplumsal sınıflar arasındaki bir güç dengesinin sonucudur ve bu güç dengesi içinde aynı zamanda da farklı sınıfların hedefinin mekânıdır."* 130) Ulus (bu) devletin içinde kayıtlıdır ve burjuvaziye egemen sınıf halinde örgütleyen de bu ulusal devlettir (132). Buradan da devrimin stratejisi çıkar: *"Modern ulus, maddi matrisler içindeki kökleşmesi dikkate alındıkta, ancak bu matrisleri indükleyen üretim ilişkilerinin ve toplumsal işbölümünün radikal biçimde yıkılmasıyla aşılabilir."* (135)

Terimlerini kendi tezine göre çözümlediği devletin yapısının betimlemesine ikinci kısımda geçiyor Poulantzas (***Siyasi Mücadeleler: Bir Güçler Dengesinin Yoğunlaşması Olarak Devlet***). Onun devleti ağırlıkları dikkate almak koşuluyla tüm toplumsal dinamiklerin, yapının her biriminde yer aldığı çelişkili bir bütün. Bu ağırlıklar konjonktürel nitelikleri şu ya da bu kurum, yürütme, yasama ya da yargı, vb. içinde belirlemektedir. Sorun şudur, der: *"Üretim ilişkilerinden yola çıkarak, nesnesinin bizatihi yapısıyla, sınıf mücadeleleri işlevinde onun ayrımsal yeniden-üreyişini kavrayacak bir kapitalist devlet kuramı inşa etmek."* (138) Kuramsal ivedilikse: *"Sınıf mücadelelerinin, daha özelde de siyasi mücadele ve hâkimiyetin izini devletin kurumsal çatısı içinde kavramak* (bu durumda da burjuvazinin hâkimiyetini kapitalist devletin maddi karkası içinde) *öyle ki bu iz işbu devletin tarihsel dönüşümlerini ve ayrımsal biçimlerini anlamayı başarabilsin."* Bundan çıkan sonuç açık: Devrim sorunu bir devlet (dönüştürme) sorunudur. Devrimi eyleme, kitleye, ayaklanmaya, devletin ele geçirilmesine bağlayan geleneksel tüm yaklaşımlar 'tarihin çöp sepetine' atılmıştır bir tür el çabukluğuyla.

(Modern, otoriter) Devletin sınıf dinamiklerini bu çerçevede yeniden açıklayan N. Poulantzas, bir tür denge(leme) ya da ağırlıklar kuramı önermektedir. Devrim(cil girişim) bile kendi ağırlıklarıyla devletin gizil yapıtaşlarından biridir. Bu Hegel esinli eytişimci yaklaşım, Hegel'i Yapısalcılıkla buluşturma çabası olmasın?

"Kapitalist devletin özünü bir kendindelik olarak değil, ama esasen 'sermaye' için de söz konusu olduğu üzere, bir münasebet olarak, daha doğru bir deyişle,

devletin içinde ve her zaman özgöl bir biçimde dile geldiği haliyle, sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki bir güç dengesinin maddi yoğunlaşması olarak *düşünülməsi gerektiğini söyleyeceğim.*" (143) Bu alıntıdan yola çıkarak bu tür kuramsal (katkı nitelikli!) çalışmalarda ikinci bir tehlikeye işaret etmek isterim. Ağ kuramını her şeye uygulamak. Geçmişin her kapı açan anahtarlarının yerine günümüzde ağ (network) anahtarı modalaştı (Tabii teknolojinin bana göre yanlış yorumuyla). Devlet bir tür, bu görüşe göre, sınıf çelişkilerinin devlet içindeki işleyişlerinin sonucudur (148) Yani, devlet, bir güçler dengesinin maddi yoğunlaşması olarak kavranmalı (151) Yine devrim meselesine (stratejik anlamda) gelirsek, söylenecek şey, *"sosyalizme geçiş süreci(nin), devlet iktidarının ele alınmasıyla tamamlanmış olama(yacağı), devlet aygıtının dönüştürülmesine de yayılmak zorunda ol(duğudur): ama bu her zaman için devlet erkinin ele geçirilmesini varsay(malı)."* (154) Halkçı mücadeleler (...) devletin kuramsal maddiliği içinde kayıtlıdır. *"Devleti sahiplenmeye yönelik siyasi mücadeleler, tıpkı daha genel olarak iktidar aygıtları karşısındaki her mücadele gibi, devlet karşısında dışarılık konumunda değildir, onun stratejik şekillenmesinden güç alırlar."* (161) *"Devlet, ne egemen sınıfın elinde tutacağı bir iktidar-öz'ün araçsal emanetçisidir (nesne), ne de bir yüz yüze karşılaşmada sınıflardan alıp götüreceği ölçüde iktidar niceliğine sahip bir öznedir: Devlet, egemen sınıfların ezilen sınıflarla münasebeti içindeki stratejik örgütlenme yeridir. İktidarın icra edildiği bir yer ve merkez olmakla birlikte kendine özgü bir iktidara sahip değildir."* (164) Kuram aynı çoklu yaklaşım içerisinde devlet personeline, bürokrasisine de uygulanabilir. Çatı altındaki kadro bağdaşık değildir. Kendi karşı tezini de somut olarak bağrında taşır.

Bugünkü Devlet ve Ekonomi İlişkileri'ni irdedeği üçüncü bölümde Nicos Poulantzas, öngördüğü devlet yapısının ekonomi ve siyasete hangi biçim ve içeriklerde, hangi yoğunluklarda yansıyabildiğini dile getirmektedir. Bu çözümlemelerinin sonucunda günümüzde devleti, *otoriter devletçilik* başlığı altına sokmayı uygun bulmaktadır. Kuşkusuz otoriter devlet tanımını, bildik totaliter devlet tanımlarından ayırmakla işe başlaması gerek. Dördüncü bölüme (**Otoriter ve Totaliter Devletçilik**) böyle girmektedir. Bu bölümde sosyalist uygulaması yeterince hırpalayacaktır ve hiç de gocunmadan hem: Batı bakış açısı ve ağziyla... *'Moloch-Devlet'* başvurduğu deyimlerden biri... Öte yandan, kendi kuramsal temellendirmesinden çıkan kimi sonuçların günümüz siyasal gerçeğiyle uyuşması hakkını teslim etmek açısından önemlidir. Üstelik küresel ölçekli eğilim, gelişmiş ya da çevre ülkeleri de aynı titreşimde (frekans) buluşturarak, yargı ve yasamanın yürütmeye bağlanması, yürütme üzerinden tanımlanmasıdır. Bu sonuç (ki bence de çok önemlidir) Poulantzas kuramsal çalışmasını birden önemli kılıyor ve tekrar dönüp bakma gereğini doğuruyor düşüncelerine (daha dizgeli bir biçimde). *"Böylece yasama erki ile yürütme erki arasındaki görece ayrılık belirsizleşmektedir."* (245) Yasanın normatif sistem içindeki tekel konumu neredeyse yitmiş gibidir (245) Şimdi uzun ve önemli bir alıntı yapacağım: *"Genel ve evrensel normlar aracılığıyla düzenlenmiş ve edimlerdeki suçluluğu belirleyip dürüst yurttaşları yasa dışı olanlardan ayıran toplumsal denetim, topyekün bir biçimde şüpheli, potansiyel suçlu olarak görülen bir toplumsal bedenin her üyesinin 'mantalitesi' (varsayılmış niyeti) üzerine kopyalanan bireyselleştirilmiş bir kurallaştırmayla eşleşmektedir. Yasadışı kişilerin yaptırım ve cezaya ilişkin evrensel normlar aracılığıyla topluca belli yerlere (hapishaneler, ıslahhaneler, vs.) kapatılması, maddilikleri içinde, çok çeşitli ve toplumsal dokuya yayılmış kanallarla, her bir şüpheli kategorisinin özelliklerine uyarlanmış idari-polisiye yöntemlerle halkın kuşatılmasına eklenmektedir: Genelliği ve evrenselliği içinde kayıtlı ve parlamento tarafından vazedilen cezalandırılabilir edimden, esnek, eğilip bükülebilen ve tikelci bir idari düzenlemeyle çerçevelenen şüpheli vakaya geçiş*

(örneğin, siyasi suç tanımının bile değişime uğraması). Bunun sonucu olarak, yasa elbette kadük olmaksızın bundan böyle gerileme halinde işlemektedir.” (246) 1979’dan günümüzü kavrayış gücüne hayran olmamak elde değil gerçekten ama bu sonuç gerçekten Poulantzas kuramsallaştırmasının kaçınılmaz ve biricik sonucu mu, bu soru tartışılmaya değer. Geçerken bir başka önemli saptama daha yapmak istiyorum: Foucault eleştirisi... Bu eleştirisinde onun duruşunu (kuramsal yerlemine de dikkate alarak) doğru buluyorum.

Evet, siyasal partiler de artık göstermeliktir. Temsil geçmişten kalan ve şimdilik böyle sürdürülmesinde yarar görülen işlevsiz bir kandırmacadır. Bu ve daha nice güncel ve ağırlığını duyumsadığımız gerçek, Poulantzas’ın çözümlemesinde duru ve açık ifade edilmektedir. Bu sonucun arkasına bir başka çözümleme de oturtulabilir, benim açımdan sorun (mesele) bu. O, bu sonucu şöyle özetler: *Otoriter devletçilik* yürütme erkinin dorukları tarafından yüksek idareye el konulması ve yürütmenin idare üzerinde artan siyasi denetimiyle *belirginleşir*.” (251) Bunun bir dizi sonucu vardır. Gizli düzeneklerle (idari yöntemler rejimi marifeti), devlet politikası *sırrın* mührü altında geliştirilir. Siyasal partiler, yürütme erkinin kararları için gerçek birer aktarım kayışına dönüşürler (257) Yurttaş, sınıfına bağlı çatışmaları yitirir, idare ile çatışmaya zorlanır, partilere karşı soğur (260). Kritik ve gerçekçi bir yargı olarak: *Devlet aygıtı ile egemen parti arasında, bundan böyle kurumsal maddiliği içinde kayıtlı, karşılıklı ve iki yönlü gerçek bir geçişim söz konusudur. Bu partinin yönetim çevreleri ve hükümet giderek kamusal işlevlerin üyelerinden oluşmaktadır ve bu durum Fransa’da oldukça çarpıcıdır*.” (264) Yazar, sanki günümüzün (Türkiye ve Dünya) fotoğrafını çekmektedir 30 yıl öncesinden. Bu organik geçişimle birlikte çok büyük kurumsal dönüşümler indüklenmektedir. Ve geline nokta soru şudur: *“Sosyalist Parti, egemen kitle partisi yerini ve rolünü üstlenmemeyi nasıl başaracaktır?”* (267) Böylece anlıyoruz ki, ister solda, ister sağda dizge içi tüm siyasal partiler için devlet egemenliğiyle organik tümleşme eğilimi söz konusu(dur). Hatta, çekingen bir öngöründe bulunur. Ölçeği ulus sınırlarından taşımak, tehditi uluslararasılaştırmak gerekmez mi? (270)

Geleneksel Batı sosyal demokrasisi ile Doğu Stalinciliğini buluşturan şey, suç ortaklığının kaynağı Poulantzas’a göre, devletçilik ve halkçı kitlelerin inisiyatiflerine karşı derin bir kuşku, kısacası demakrotik gereklilikler karşısındaki güvensizliktir (279) Luksemburg’u Lenin karşısında konuyla ilgili duyarlılığı açısından sahiplenip yücelten yazar, tabandan demokrasinin bir tuzağa dönüşmesini eleştirir (devlet içinde temsili sakatlayacak, tabanı, kitleyi erke tek başına taşıyacaktın *konseyler*). Bu benim Lenin ve Stalin dönemi ayırımımı oldukça sarsan bir yaklaşım aynı zamanda. Sosyalizm, ancak demakratik olabilir (286) Uzun bir süreçtir ve devletin dışında değildir (sokakta, paralel) devletin içsel çelişkilerine uyarlanmalıdır. *“İktidar devletin elinde tuttuğu ve koparılıp alınması gereken nicelenebilir türden bir töz değildir... Devlet , el konulacak bir nesne-araç olmadığı gibi, tahta atalarla içine nüfuz edilecek bir kale, ya da zorla açılan bir kasa değildir: siyasi iktidarın icra edildiği merkezdir”* (287) O zaman yöntem şu olmalı: *“Sosyalizme giden demokratik bir yol içinde iktidarın ele geçirilmesinin bu uzun süreci, esas itibarıyla, kitlelerin her zaman devlet kanalları içinde sahip oldukları direniş merkezlerini düzenli bir biçimde yaymayı, güçlendirmeyi, eşgüdüm altında tutmayı ve yönetmeyi gerektirir; kitleler bu direniş merkezlerinin durmadan yenilerini yaratıp geliştirirler, öyle ki bunlar devlet gibi stratejik bir alanda, gerçek iktidarın etkin merkezleri haline gelirler.”* (287) Belki geçmişin taktikler çerçevesinde tartıştığı bir yordamı Poulantzas’ın naif bir strateji olarak tanımlaması, kuramsal kaynakları, güncel somut çıkarımları ve öngörülleri arasında eşitsiz ve dengesiz bir ilişki olduğunu kanıtlar mı? Benim de sorum bu(dur).

Oysa Poulantzas için tartışılmayacak şey, geleneksel 'devlet aygıtının parçalanması, kırılması' görüşünün geçersizliğidir. Devlet aygıtında devletin ortadan kaldırılması yönünde ilerleyen bir dönüşümün halk kitlelerinin devlet içindeki müdahalelerinden güç alacağını belirten yazar (292) şöyle diyor: "Devletin ortadan kaldırılmasına yönelik genel bir perspektif içinde konumlanmak söz konusudur ve bu perspektif birbirine eklenmiş iki süreci içerir: devletin dönüştürülmesi ve tabandan doğrudan demokrasinin yaygınlaştırılması." (293) Kendisi, çifti iktidar diye bir terim de kullanıyor. Ve restini çekiyor:

"Eğer demokratik sosyalizm henüz hiçbir yerde varolmadıysa, nedeni imkânsız olmasıdır. Belki: Kaçınılmaz bir demokratik ve sosyalist devrimin birtakım sarsılmaz yasalarında temellenen bin yıllık imana da, demokratik sosyalizmi sahiplenen bir partinin desteğine de artık sahip değiliz. Ama bir şey kesindir: sosyalizm ya demokratik olacaktır, ya olmayacaktır. Kaldı ki, sosyalizme giden demokratik yol konusunda iyimser olmak, bu yolu bize kolay ve tehlikesiz bir kral yolu olarak düşündürmemelidir. Tehlikeler vardır, ama bir bakıma yerleri değişmiştir. Uç noktada, tehlikeler, bizlerin tepeden tırnağa belirlenmiş kurbanları olarak toplama kamplarına ve katliamlara doğru kendi ayaklarımızla ilerlememizdedir. Buna şöyle cevap vereceğim: Tehlikeyse tehlike, bu, sonuçta bir Kamu Selameti Komitesi'nin ya da birkaç proleterya diktatörünün bıçağı altında can vermezden önce başkalarını katletmekten her türlü şıkta daha iyidir." (297)

(2011)

MICHAEL LÖWY (1938, Fransa-Brezilya)

Löwy, Michael; Dünyayı Değiştirmek Üzerine (On Changing the World. Essays in Political Philosophy, from Karl Marx to Walter Benjamin, 1993), Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, Birinci basım, 1999, İstanbul, 260 s.

Löwy'nin önemli Marksist dergilerde yayınlanmış yazılarından bu derleme Marksizmin dinle ilişkisini Latin Amerika örneğinde yeniden sorgulamakta, ulusal sorun konusunda Marksizmin tarihsel bakışını irdelemektedir. Ayrıca Weber, Lenin, Luxemburg, Gramsci, Lukacs, Marcuse, Benjamin üzerinde tek tek durarak Marksizm içi arayışını sürdürmektedir. Marx'ı arkasına alan Löwy'nin Engels'i eleştirisi ilginç.

(2000-2005)

ETIENNE BALIBAR (1942, Fransa)
DOMINIQUE BORNE (1939, Fransa)
ETIENNE CAPEAU (XXXX, Fransa)

Balibar, Etienne/Borne, Dominique/Copeau, Etienne; Dersimiz Yurttaşlık (Droit de cité. Culture et politique en démocratie, 1998), Ed. Çev. Turhan Ilgaz, Kesit Yayınları, Birinci basım, 1998, İstanbul, 187 s.

Yazılar derlemesi olan yapıtta özellikle Dominique Borne'un **'Fransız Eğitim Sisteminde Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi Tasarımı ve Bu Tasarımın Yurttaşın Oluşumuna Katkısı'** başlıklı yazısı biz T.C yurttaşları açısından paha biçilmez değerde.

(2000-2005)

GEORGES CORM (1940, Lübnan)

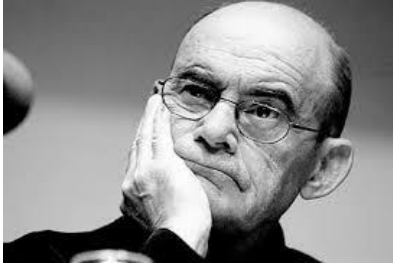

Corm, Georges; Doğu-Batı Hayali Kırılma (Orient-Occident, la fracture imaginaire, 2002), Çev. A. Nüvit Bingöl, İthaki Yayınları, Birinci basım, 2003, İstanbul, 179 s,

Doğu-Batı sorunsalını ardçacı bağlam (*postmodern paradigm*) içerisinde us (*akıl*) düşmanlığı yaparak irdeleyen bu Lübnan eski bakanı yanlış sularda yüzüyor.

(2000-2005)

JEAN-LUC NANCY (1940, Fransa)

Nancy, Jean-Luc; Demokrasinin Hakikati (2008), Çev. Murat Erşen Monokl Yayınları, Birinci Basım, Ekim 2010, İstanbul, 96s.

Bu benim Nancy'yle ilk tanışmam. MonoKL gelecek özel sayısını bu düşünüre ayırdığını duyurmuştu. Okuduğum makalesi, demokrasi kavramına getirdiği felsefi açılımıyla gerçekten anlamlıydı, kuram düzeyinde sıkı bir eleştiri ve hesaplaşmaydı da aynı zamanda. Ama yanılmıyorsam Fransa'nın (özellikle) yeni düşünürlerinin birçoğu bir yeniden değerlendirme yoluna girerken kritik'i eksene oturtmaktan geri durmuyorlar. Buradan bir ikinci aydınlanma gelir mi? Sanırım erken...

MonoKL çevresinin kullandığı Türkçe ve felsefe dili henüz olgunlaşmadı ve disiplinden yoksun. Genç ellerle yürütülen çeviriler, bu insanlar ne denli donanımlı olsalar da, dinmiş, oturmuş bir Türkçe kavrayışından yoksunlar. Bu nedenle çeviri metinler, olmaları gerektiğinin çok ötesinde bir belirsizlik, bulanıklık, kafa karışıklığı içeriyor. Ben değil, en başta Türkçe dilinin bunca yılda geldiği yer direniyor bu kibirli Türkçe Felsefe dili önerisine. Ben Nermi Uygur'dan sonra Aziz Yardımlı'yı felsefe dili açısından kılavuz saymaktan yanayım ve ısrarlıyım. Dolayısıyla eldeki Nancy metni de bu çerçevede gereksiz güçleştirilmiş, ama daha çok, okunmaz kılınmış bir ketin. Evet, okunmaz kılmak için sanki çaba harcanmış...

68 Fransa'sına bakışı metnin odağına yerleştiren Nancy, belki Lacan'a da gönderme yaparak, son yıllarda baskınlaşan 68 karşıtlığını irdeliyor. Ama bunu demokrasi kavramını eleştirerek (ve yeniden tanımlayarak) yapıyor. Ben Nancy'nin önemli kaynakları arasında Heidegger'i, Derrida'yı, Badiou'yu, belki Zizek'i (tersi de olası) gördüm ilk elde.

Ona göre 68 düşüncesi, entelektüellerin oyunu ya da düşlemi değil, zihniyet ve kamu ruhuna sızan bir duygu, yatkınlık, hatta *habitus* ya da *ethos*'tu... Gerçeğin tersyüz edilmiş yansıması değil, düşünce gövdeleri, fikirlerin biçimlendirilmesi... (24) Daha metnin başında demokrasi kavramını içerden, birikmişsten tanımlamayı yadsıyan Nancy, Marksizmin kapitalizm eleştirisine de Badiou'vari bir açılım getiriyor kanımca. Konu, politikanın aşılmasıdır (buna politika demiyoruz ama): *"Değersiz olanın payı –hesaplanabilir olmayanın ve dolayısıyla, kesin olarak konuşursak, paylaşılabılır olmayan paylaşımının payı- politikayı aşar. Politikma bu payın varoluşunu mümkün kılmak zorundadır, görevi onun açıklığını sağlamak, ona erişimin koşullarını temin etmektir, gelgelelim onun kapsamını üstlenmez. Sayesinde hesaplanabilir olmayanın paylaşılabilirliği unsurun adı, sanat ya da aşktır, dostluk ya da düşüncedir, bilgi ya da heyecandır, ama politika değil- ya da her halükarda demokratik politika değil. Zira demokratik politika bir paylaşım üzerinde hak iddia etmekten geri durur, ama [paylaşımın] uygulanmasını güvenceye alır."* (37) Anlıyoruz

ki demokrasi politikanın açtığı alanda işleyen politikasızlıktır (değersizlik). Yani: *“dosdoğru dünyanın ortasına, bizim tam ortamıza açılan bir dışarı olarak ve kendi aramızda bizim ortak paylaşımımız olarak anlam. Bu anlam varoluşlarımızı sonuca bağlamaz, onları bir anlamlama içinde bünyesine katmaz, ama sadece onları kendilerine, yani aynı zamanda da birbirlerine bağlar.”* (40) Bu durumda demokrasinin kaderi eşdeğerlik paradigmasının bir mutasyonunun olanağına bağlıdır (51). Demokratik politika çoğul kimlikler ve bunların paylaşılması için uzam açar, ama bizzat kendi tasavvurunu oluşturmak zorunda değildir (55) *“Demokrasi, ortak alana dair bir yazgının, bir hakikatin betimlenişinin üstlenilişini alaşağı eder. Ama ortak uzamın yapılandırılmasını dayatır, öyle ki orada, sonsuzun alabileceği tüm biçimlerin, olumlamlarımızın figürlerinin ve arzularımızın beyanlarının mümkün tüm zenginliğinin yolu açılabilir.”* (57) Tanımı tümleyen praksis ise; bildik praksisten fazlasına, isyandan fazlasına girişebilen tek praksistir: *“yani, genel eşdeğerliğin bizzat kaidesinin yerinden oynatılması ve onun yanlış sonsuzluğunun tartışma konusu yapılması...”* (66) Demokrasi kesinlikle bir politik biçim değildir ya da en azından öncelikle değildir; bu nedenle onun için doğru ya da iyi bir belirlenim aramak boşunadır ve bunun için her türlü eşdeğerlik hesabınca kullanılmaya açıktır (örneğin kapitalizm).

Ayrıca demokratik politika ister teokratik ister sekülerleşmiş olsun her türden teolojik politikaya da son verir (68)

Benim anladığım şu ve Nancy'ye büyük ölçüde katılıyorum: Politikanın ürünü değildir demokrasi, politikanın alan açmakla görevli olduğu bir *dışarıdan*, olmayandan getirilen bir olay-önermedir, bağlama bağlamsızdan taşınabilir ve politika, düzen, yasa vb. olsa olsa buna aracılık edebilir. Bu yüzden bir tanımı da yapılamaz. Varlıksız bir kurmaca saltıktan (belki bir oyun olarak) kurulur (inşa). Bunun belirlediği (kendini gösterdiği) en özgün tarihsel girişimler, denemeler ise bilim ve özellikle sanat başlıkları altında toplanabilir.

Umarım benim anladığım bu şey, Nancy'nin anlattıklarına çok uzak düşmez. Eklenen yazı ise kavram için (demokrasi) varlıkbilimsel bir altyapı oluşturmak, tanımı derinleştirmek içindir ve iyi ki de eklenmiştir (Kökü önemli ölçüde Heidegger: ve onun *'birlikte olmak': mitsein* kavramına dayanır).

Çıkış noktası anlamın Derrida'ya bağlı bir biçimde varoluştan varoluşa gönderimden geldiği düşüncesidir (79) *“Anlam herhangi bir şeyin başka bir şey değerinde olmasından ibarettir.”* (79) 'İle' iki büyük ilkeyle düzenlenir, biri 'çokluk', diğeri 'yakın ve uzak'. *“Çokluk ile'nin doğasında vardır, zira eşsiz bir şey başka hiçbir şey ile olamaz. Fakat eşsiz bir şey yoktur, zira Hegel'in dediği gibi 'bir onun kendine has olumsuzluğudur.' Eşsiz bir şey bir dünyanın içinde olamaz, ne de bir dünya yapabilir. Tam da bu sebepten Tanrı'nın eşsiz dünyaya öncel bir olan olarak resmedilmesinin/temsiline anlamı yoktur veyahut şuna yanıt veren anlamı vardır: 'Tanrı'nın bir olan olmadığına. Tekil olarak 'bir şey' olmaz ancak çoğul olarak 'bir şeyler' vardır. Çoğul birliğe eklenmez, ondan önce gelir ve onu mümkün kılar.”* (83) Sonuçta iki şey vardır (bir şey değil) ve bu şeyler birbirleri ile. 'İle olma'larının ortak uzamı dünyadır ama bu uzam olanların konumunda önceden varolan bir toplanma yeri değildir. Tersine uzam bu konumdan doğar. *“Bu konum yan yana-konumdur, yani birbirlerine yanyana oldukları konum ve konum-lanmadır (dis-position), yani birbirlerinin uzağında konum. Juxta ve dis arasındaki bağıntı 'ile'nin doğru ölçüsünü verir: aralık/uzamlanma (espacement) ve yakınlık. Dünyada, denildiği gibi (ancak 'içeri' yoktur veya bu 'içeri' tüm olanların tamamıyla birbirlerine-dışarıda-olan-varlık tarafından oluşmuştur), her şey aralıklıdır ve yakındır.”* (88) Sürdürüyoruz alıntıyı: *“Aralıklı yakınlığın bir topolojisi vardır, buna göre yakınlaşan her şey ve bu*

yakınlaşma 'anlam' dediğimiz şeyi başlatır zaten, az önce bütün şeylerin değiş tokuşu ve paylaşımı hakkında bahsettiğim biçimde.” (89) ‘İle’yi demokrasiye bu noktada bağlar Nancy. Halkın gücü olarak demokrasi, birlikte, yani birbirleri ile oldukları sürece herkesin gücü anlamına gelir (89). Ve bu “gücün doğasını ve dolayısıyla demokrasinin politik doğasını gerçekten anlamak için, ilk önce varoluşsal veya ontolojik bahsini (enjeu) göz önünde bulundurmak gerekir. Demokrasi antropolojik ve metafizik bir mutasyona uygun düşer: sade eşitlik değil ama anlam paylaşımı olan ‘ile’yi harekete geçirir. Başka bir deyişle demokrasi temel olarak tüm doğrudan ve dolaylı teokrasiye (bir kral-tanrı ve ilahi hakkın tanrısına) yabancısıdır ve şunu da ekleyebiliriz ki, tüm demokratik olmayan yönetim biçimi açık veya örtük biçimde teokratiktir (‘ile’ye dış veya üstün bir ilkeyi çağrıştırır). Bu sebepten kralın öldürülüşü demokrasi tarihinde rastlantısal bir olay değildir. Bu antik çağdaki tiran kıyımından Fransa kralının boynunun vurulmasına dek çeşitli biçimlerde kendini yinelemiştir.” (90) Bu nedenle demokrasi politik düzlem ve anlam düzlemleri (dil, kültür, vb.) arasındaki karışıklığından kurtarılmalı. Çünkü ‘ile’den sorumludur, olası tüm anlamların tüm biçimleri ve bahislerinden değil (96) Her şey politikadan geçiyor ama buradan köklenmiyor ya da burada bitmiyor. “Her şey politika değildir çünkü demokrasiyi oluşturan ve talep eden ‘ile’ kendini ilk önce bir politikaya değil ama bir ontolojiye veya antropolojiye açar. Bir metafiziğe, tercih ederseniz. Politikanın görkeminden kaybettiği düşünülebilir. Ama belirlilik ve gereklik yönünden kazanıyor: belirleyici bir yeri, bir rolü var ama ayrıca belirli ve içinden çıkmaması gerektiğini bilen bir yeri ve rolü. ‘İle’nin sonsuzluğunda titiz/tutarlı bir düşünceyle ilerlemesi gerekiyor.” (96)

(2011)

ELLEN MEIKSINS WOOD (1942, ABD-2016, Kanada)

**Wood, Ellen Meiksins, Kapitalizm Demokrasiye Karşı (1995),
Çev. Şahin Artan
İletişim Yayınları, Birinci Basım, 2003, İstanbul, 343 s.**

Wood, Giriş’inde çalışmanın amacını şöyle belirtiyor: “*Bir toplumsal ilişkiler sistemi ve bir siyasi alan olarak kapitalizmin özgüllüğünü vurgulamak ve tarihsel maddeciliğin kiramşal temellerini genel olarak yeniden değerlendirmek...*” (24)

Bu amacına bağılı kalarak kitabını iki kısımda düzenliyor. Birinci kısımda (**Tarihsel Maddecilik ve Kapitalizmin Özgüllüğü**) ‘iktisadi’ ile ‘siyasi’nin kapitalizmde ayrışmasını (ki bu benim böylece bilince çıkardığım önemli bir yorumdu) ele alan yazar şöyle diyor: “*Öyleyse temel sorun, kapitalizmin nasıl ve hangi anlamda iktisadi ile siyasiyi birbirinden ayırdığını, üretim ve mülkiyeti denetleyen iktidar düzeni ya da toplumsal işgücü ve kaynakların dağılımı gibi temel olarak siyasi onuların nasıl olup da siyaset sahnesinden koparılarak farklı bir alanın içine konduğunu açıklamak.*” (34) Bundan çıkarılması gereken strateji de açık: sınıf mücadelesinin başlıca iktisadi alanda ve üretim birimlerinde yoğunlaşmaması gereğı. Doğrusu Wood’un bu yorumunu ayakta alkışlıyorum ve çok önemli buluyorum. Tabii Batıda postmarksist çevrelerde çok uzun zamandan beri altyapı/üstyapı ilişkisi tartışılır, güncellenir. Genellikle Marksist kaynaklar yeniden gözden geçirilir ve Engels’den çok Marx’a gidilir. Öyle ileri gidilir ki, iktisadi ile politikin örtüşmezliğinden sınıf politikalarının terkedilmesi önerileri geliştirilir. Ben burada Poulantzas’ın son çalışmasını işaret edebilirim. İki ucu tehlikeli bir denge arayışı içinde Wood. Üretimin (altyapı) koşulları toplumsal (sınıf) yapısını belirlemekle birlikte birebir örtüşmez ve bu aradan sınıfsal eylem olanaklı olur (Çok da doğru!) Buna bağılı olarak da yazarın sınıf tanımlaması oluşum ve ilişki kavramları çerçevesinde akışkanlık, esneklik ve sahicilik kazanıyor (Bu da doğru elbette!) Sınıf bilincinin olmadığı yerde de sınıfsal hareketi algılamak ve değerlendirmek önemlidir (E. P. Thompson): “*Marksist sınıf kuramının can alıcı noktası sınıf ‘konumları’nın tanımlanmasından çok, sınıfsal oluşum süreçlerinin açıklanmasıdır (...)* Thompson yapı ile tarihi karşı karşıya getiren kuramsal ikilikten yola çıkmaz. Sınıfın ‘yapısal’ açıklanışını nesnel statik sınıf konumlarıyla özdeşleştirmez.” (101) “*Öyle bir sınıf kavramımız olmalıdır ki, nesnel olarak var olan sınıfların toplumsal gerçekliği nasıl biçimlendirdiğini açıklayabilelim.*” (102)

Sınıfın tarihteki rolünü artığın niceliksel ölçüsü değil, aktarımının özgül doğası ve bunun oluştuğu toplumsal ilişkinin doğası belirler (134) “*Teknolojik belirlenimcilik; retrospektif, hatta teleolojik kehanetler biçimini alırken hiçbir ampirik kanıtın yalanlayamayacağı ölçüde genelleşirken; tarihsel maddecilik önceden belirlenen bir*

sonucu varsaymayan ampirik tanımlamalar gerektirir.” (149) Marksizmin tek yönlü, mekanik bir tarih anlayışına gereksinimi yoktur. Üretim gücü/ilişkisi çelişkisini tarihe genellemek yerine kapitalizme özgülemek yerinde olacaktır Wood’a göre (166) Marx kapitalizmin özgüllüğünde ısrar etmiştir. Ama bu vurgusu tarihin teleolojik açıdan ele alınması olarak yorumlanıp eleştirilmiştir haksız olarak (171) Sanayileşmeye odaklı ilerlemeci bir sosyalizm görüşünün bu indirgeyici geleneğe kendini bağlanmasına şaşkıncı (173) Kuram sınıf savaşımının tarihin ilkesi olduğunu kanıtlasa da savaşımın sonucunu önceden gösteremez. ‘Aslında, niye söylemesi gereksin ki?’ (174) “‘büyüme’nin zorunlulukları ile hareket etmeyen, bunların getirdiği mddi, insani ve ekolojik kirlilik ile soysuzlaşmanın yaşanmadığı; değerleri ve yaratıcılığı, kısıtlı teknolojik ilerleme kavramları ile sınırlanmamış bir sistem.” (175) Bu çözümlerinin ortasında Wood için kuramsal risk, sınıf savaşımını tümüyle siyasi projeye dönüştürme olabilirdi. Çerçeveleri attığımızda kuramımızı derli toplu ve anlamlı tutacak omurgayı da sildiğimizi unutmamalıyız. Kapitalizm de zorunluluk değil(di) derken acele ediliyor sanki (182). Wood’a göre bu zorunluluk yaklaşımı Marx’ı Weber’le ikamenin bir sonucu olabilir. (Yazar sıkı ve anlamlı bir Weber eleştirisi için sayfalar ayırır.)

II.Kısımda Wood (**Kapitalizm Demokrasiye Karşı**) demokrasinin burjuva geçmişine (kapitalizm) bağlanamayacağını, emeğin ve üretimin olduğu başlangıçtan beri demokrasinin ilintili olarak tarihselleştiğini ileri sürüyor genel olarak (ve de haklı olarak). Antik dünyada kırsal emekçinin rolünü görünür kılması bu yaklaşımıyla ilgili ve önemli. Biçimsel demokrasi ve oy hakkının tarihsel işlevini de bu bakış açısı içinde doğru yere oturtuyor yazarımız (Siyaset herkesi, ekonomi bizim). Antik demokrasi modern demokrasiden daha sahicidir. İktisadın iktidarlaşması siyasi iktidarı ikincilleştirdi (Poulantzas’a bak) (251) Wood çalışmasının sonlarına doğru sivil toplum, yeni çoğulculuk, farklılık gibi moda kavramlarla hesaplaşıyor. Ve soruyor: “Gerçekten demokratik bir toplum, hayat tarzları, kültür ya da cinsel tercih çeşitliliğini el üstünde tutabilir; ama sınıf farklılıklarını el üstünde tutmak için hangi anlamda demokratik olacaktır?” (304) Kapitalizmi oluşturan sınıf sömürsüdür ama sınıf baskısı sisteminden ibaret de değildir (309) Kapitalizm örneğin sınıfsal egemenliğini sürdürmek için hiç de gereksinim duymayacağı ırk, cinsiyet vb. den yararlanır çünkü egemenliğini gizlemesine yardımcı olur bu türden siyasetler: “Kapitalizmin iktisat dışı eşitsizliklere karşı bir eğilim içinde olduğu ve bu durumun hem iyi, hem de kötü sonuçlar doğurabileceği. Stratejik olarak bu şu anlama geliyor: Tamamen iktisat dışı kavramlar üzerine kurulu mücadeleler –örneğin sadece ırkçılığa ya da cinsiyetçi baskılara karşı- kapitalist sistem hayati bir tehdit oluşturmaz. Bunlar, sistemi tamamen yıkmadan da başarıya ulaşabilir. Öte yandan, bu mücadeleler antikapitalist bir mücadeleden ayrı kaldıklarında kazanma şansları büyük olasılıkla çok az olacaktır.” (318) Sosyalizm projesini kapitalizmin bağrına çeken, onun sınırları içinde de dönüşümün olanaklarını araştıran bu stratejik yaklaşımı da önemli bulduğumu, geliştirilmesi gerektiğini açıkçası düşünüyorum. (323) Görev, birçok direniş disiplini ve alanı yaratarak kapitalist ekonominin iktisat dışı alana tecavüzünü ve bu alanı daraltma girişimini önlemektir. Yazara göre sosyalizm en azından, cinsiyetçi ve ırkçı baskıları besleyen iktisadi ve ideolojik ihtiyacı ortadan kaldıracaktır. İkinci olarak da, kapitalist ekonomice değersizleştirilmiş iktisat dışı alanları yeniden değerlememiz mümkün olacaktır (332)

“Aradığımız yalnızca yeni mülkiyet biçimleri değil, aynı zamanda yeni sürükleyici mekanizmalar, yeni bir akılcılık, yeni bir iktisadi mantık; ve eğer en umud vaad edici başlangıç ki, ben öyle düşünüyorum, üretimin demokratik biçimde yeniden örgütlenmesiye, o zaman bunun önkoşulu üretim araçlarının yeniden üreticilerce

sahiplenilmesidir. Aynı zamanda, sürükleyici bir mekanizma olan piyasa akılcılığının değiştirilmesi yalnızca emekçilerin değil, piyasa zorunluluklarından etkilenen herkesin yararına olacaktır; bunun etkileri çalışma ve boş zaman koşullarında –gerçekten zamanın kendisinin örgütlenmesinde- görülecek, daha büyük etkileri ise toplumsal yaşamın kalitesinde, kültürde çevrede ve genel olarak ‘iktisat dışı’ alanlarda ortaya çıkacaktır.” (342)

(2011)

BASKIN ORAN (1945, Türkiye)

Oran, Baskın, Ed.; Türk Dış Politikası Cilt 1. 1919-1980 (İnceleme, 2001), İletişim Yayınları, 2001

Ciltli, ikinci baskısından okuyorum bu dev yapıtı (900 sayfa). İkinci cilt 1980'i günümüze getiriyor.

Yapıtın düzenlenmesi ve dizgeli yapısı benim için okumayı zorunlu kıldı.

Küçük kutularla kavramlara açıklık getiren çalışmada, 1. cilt bölümlenmesi şöyle:

* *Yöntem ve Yaklaşım* (Çalışmayı biçimlendiren, yer yer beni rahatsız etmekle birlikte çalışmanın önemini azaltmayan, tersine arttıran, öğretici bir giriş. Tek başına önemli ve okunabilir.)

* *1919-1923: Kurtuluş Yılları* (Mondros, Sevr, Mudanya, Lozan; Avrupa, Sovyetler, Yunanistan, Orta Doğu ile ilişkiler.)

* *1923-1939: Görelî Özerklik-1* (Avrupa, SSCB, Yunanistan, Orta Doğuyla ilişkiler, Montreaux Boğazlar Sözleşmesi.)

* *1939-1945: Savaş Kaosunda Türkiye, Görelî Özerklik-2* (İkinci Dünya Savaşı dönemi.)

* *1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1* (SSCB, ABD ve NATO, Yunanistan, Orta Doğu ile ilişkiler)

* *1960-1980: Görelî Özerklik-3* (ABD ve NATO, Yunanistan, SSCB, Orta Doğu ile ilişkiler, AET)

Kusursuz ve yetkin bir kurul çalışması. Başvuru kaynağı niteliğiyle özellikle çekici. Çoklu okumaya olanak veriyor.

900 sayfalık bu dev yapıt için (Baskın Oran yönetiminde Siyasal Bilgiler ekibi) tam bir bireşim ve olağanüstü demekten başka elimden bir şey gelmez.

Düzenleniş mantığından çok yönlü işlevselliğine varıncaya dek, gerçek bir kaynak. Bence klasikleşecek.

Bu yapıtı kesintisiz bir tarihçe olarak da okuyabilirsiniz, belli konulara odaklanarak da.

*

**Oran, Baskın, Ed.; Türk Dış Politikası Cilt 2. 1980-2001, (İnceleme, 2002)
İletişim Yayınları, 2002**

1980-1990 ve 1990-2000 bölümlemesi içinde Türkiye'nin Kıbrıs, Avrupa Birliği, İnsan Hakları, Kürt Sorunu, Orta Asya, vb. fotoğrafı çekiliyor.

(2000-2005)

METİN ÇULHAOĞLU (1947-2020, Türkiye)

Çulhaoğlu, Metin/Soyer, Cem; Solda “Sivil Toplum” Söylemi. Gerçekler ve Yanılsamalar (2000), Özgür Üniversite yayınları, 2000

Sivil toplum söyleminin Marksist geleneğe bağlı doyurucu bir eleştirisi. Bu söylemin sivil toplum-devlet arasında bir *dikotomiye* oturtulması, sınıf savaşımı ve siyasal iktidar hedefini dışlaması, sonul amacı demokrasiye kilitlemesi, devletin sınıf temelini yadsımasına bağlı olarak ve kendisiyle çelişerek özündeki devletçiliği, toplumun verili durumunu sonsuzlaştırması, vb. gibi noktalar üzerinde duruluyor.

Türkiye çözümlemesinde ise bizde kavramın (STÖ=NGO) çarpıtıldığı, Türkiye’de batıdan değişik olarak iktidarın burjuva sınıf yaratmak (kapitalist ekonomik ilişkiler anlamında sivil toplum) zorunda kaldığı belirtiliyor.

Siyasal alanları bölmelere ayıran sivil toplumcu yaklaşım özünde reformist ve gericidir.

Önemli bir makale.

(2000-2005)

*

Çulhaoğlu, Metin; Marksizm ve Türkiye Solu (2015), Yordam yayınları, İkinci basım, Aralık 2020, İstanbul, 415 s.

Metin Çulhaoğlu’nun çok erken ölümü Türkiye solu düşünce yaşamı için (aynı zamanda kuşkusuz eylemli siyasal yaşamı için de) gerçekten acı, giderilemez bir yitim (*kayıp*). İzlediğim gazetelerde ilk ve kesinlikle okuduğum yazardı (*İLERİ*). Tarihi bireysel istencin duygusal dalgalarına (*kapris*) kaptırmamayı her nasılsa öğrenmiş, insanın ve ömrünün tek başına yetersizliğinin derin bilinciyle Marksizmi, yani dünyayı dönüştürme, daha eşit bir dünya kılma yordamını art ve eşzamanlı olarak insan ötesine yaymaya çabalamış birisiydi. Yaptığını küçük bir azınlığın anladığı kanısındayım. O bir Marksist kuramcı (*teorisyen*) olmanın az berisinde kaldıysa

yapıtının (katkısının) yetersizliğinden değil onu kuşatan iklimden, ortamdan ötürü... Batıda yaşasaydı Marksist düşünceye özgün katkı olarak tanınır, bilinir, seçilirdi. Onu sol düşünce geleneğimizde ayrı kılan başat özelliği, 20.yüzyıl Marksist uygulama ve bunlara getirilmiş yorumlara doğru bir kavrama noktasından bakıyor olmanın yanı sıra kapsayıcı eleştirisindeki tutarlılık.

Okuduğum son ve belki en önemli kuramsal yapıtı, kafamızdaki birçok sorunun açık karşılıklarını, üstelik kendi yerel açmazlarımız, uygulamalarımızdaki dargörüşlülük eleştirisiyle içeren **Marksizm ve Türkiye Solu**¹. Türkiye solunda bu kitap okunmadan özellikle toplum, sınıf, tarih, düşüncü (*ideoloji*), egemenlik (*hegemonya*) vb. çözümlemelerine girişmemeli. Gerekirse Çulhaoğlu yapıtı da eleştiri (*kritik*) süzgecinden geçirilerek kuşkusuz.

Ne yazık ki bu önemli yapıtın üzerinden tartışarak yürüyemeyeceğim, zamansızlık nedeniyle. Türkiye soluna, özellikle uygulamasına dönük irdeleme ve eleştirileri kuramını birebir destekleyecek dolgunluktan, yeterlilikten yoksun kalmış olsa da bana göre yabana atılacak eleştiriler değil. Özünde tümüne de katılıyorum, hatta onun yumuşatılmış renklerini daha koyulaştırarak. Ama güncel somutun ve gerçekçi yaklaşımın değerini kavramış bir düşünürümüz olarak devrimci sol siyasetin hem kendi birikimiyle tutarlı kalıp hem de güncel koşulları, geleneği doğru ve yanlışlarıyla üstlenerek ve yine devrimci bir yorumla aşmak için geliştirilecek uzak ve yakıngörülerin (*strateji-taktik*) ipuçlarını da veriyor. Ama asıl öğrettiği şeyin, dünya solunun büyük öncülerinin geleneğine bağlı olarak eleştiri (*kritik*) olduğunu yine vurgulamadan geçemem.

Birinci bölümde, en önemli tartışmalarımızdan birini yürütüyor ve benim için de hep sorun olmayı sürdüren kavramın ülkemiz tarihsel somutu içinde çözümlemesini yapıyor. Genellikle olumsuz sonuçlar çıkarırken, olumsuzun içindeki olumluyu asla ıskalamadan, yerleşik yanlış anlayışları, yargıları eleştiriden geçiriyor. Bu yargıların birçoğu temelsiz, güne geçici karşılıklardan türemiş, sonra genelleştirilmiş yargılar... Daha sonra Çulhaoğlu, benzer biçimde kavram çiftleri üzerinden '*nesnellik ve insan etkinliği*' sorunsalına göz atıyor. Bu ilişki ve çelişkiden sayısız tarihsel yanlış doğduğunu bilen bilir. '*Bütünlük ve dolayım*' tartışmasının da hakkı verilerek Marksizm'de '*bütünlük*' ve '*yöntem*' tartışmasının tam ortasına dalınıyor. Kitabın en önemli bölümlerinden biri '*ideoloji*' kavramı, onun tarihsel kavranılışı ve eleştirisi üzerinden yorumlanıyor. En önemli saptamalar ise, düşüncü (*ideoloji*) nasıl siyasetleşir, siyaset nasıl egemenlikle (sınıflarla) ilişkilendirir, devlet nasıl yapılır, vb. sorular çevresinde biçimlenir. Solumuz bir dizi düz özdeşleme, eşleme, dolayısıyla indirgeme yoluyla bu ve benzeri toplumsal yapı ve ilişkileri aslında anlamayı ve ancak anlayarak doğru gerçekleştirilebilecek sol siyasetleri ketlemiştir yazık ki. Marksizmin genel geçer, yasa düzeyinde bir siyaset kuramı gerçekleştirmediği yargısı da çok önemlidir. Siyasetin güncel girdileri ve biçimlenimleri başat ve ikincil çelişki eytişmesini son çözümde değiştirmese de güncel siyasetin alanı belirsiz ve sınırsız seçenekleri bağrında taşır. Ama arkada kuram ve onun tümlük kavrayışı olmadan güncel siyasetin çıkmazlarında yol da yitirilebilir. Sermaye, sınıf ve devlet ilişkileri de 20.yüzyıl Marksist çevrelerinde, hele 70'lerden sonra çokça tartışıldı. Uygulamada karşılığını '*devlet, iktidar, hükümet*' ayrışması ve buluşması olarak sıralayacağımız konuyu Türkiye örnekleriyle de somutlaştırıyor yazarımız.

Sonra Lukacs, Gramsci ve Althusser üzerinden toplum, bütünlük, '*sivil toplum*' kavramlarında çelişkili kavrayışların yine amaçlı bir eleştirisini yapıyor ve önemli bir tartışma alanını yalın bir dille anlaşılır kılıyor. Solumuzun tüm bu düşünce tartışmaları karşısındaki konum ve tepkileri ise oldukça yetersiz, diyelim, daha ağır bir sözcük

¹ Metin Çulhaoğlu; **Marksizm ve Türkiye Solu** (2015), Yordam yayınları, İkinci basım, Aralık 2020, İstanbul, 414 s.

kullanıp Metin ulhaoęlu'na saygısızlık etmeden. Yabancılaşma, uçunmuşluk (*süblimasyon*) ve söylem kuramı üzerinde eleştirel yaklaşımını sergileyerek bitiriyor kitabını.

Önünde saygıyla eğiliyor, yapıtı için ona yürekten teşekkür ediyorum.

(2023)

SLAVOJ ŽIZEK (1949, Sloven)

Žizek, Slavoj; Uyanmak İçin Çok Geç. Gelecek Yoksa Bizi Ne Bekliyor? (Too Late to awaken, 2023), Çev. Barış Gönülşen, Türkiye İş Bankası yayınları, Birinci basım, Kasım 2024, İstanbul, 144 s.

Zizek'in güncel yazılarına katlanmak zor. Hep sıra dışı, aykırı bir tez öne sürme dürtüsü onu olağanın arada bir de olsa doğruluğundan sıkça saptırıyor. Bazen olağan olan doğrudur, her zaman olmasa da.

Ben kendi ağırlığı altında ezilen bir Zizek görüyorum bu tür yazılarında açıkçası. Bu durum onu kendisiyle çelişkiye de sürüklüyor. Kitap şöyle bitiyor:

“Mahşerin yeni dört atlısının oluşturduğu tehdidi küçümsemek, ertelemeye ya da kaçmaya çalışmak yerine; melankolik kayıtsızlığımızla yaşamaya ve ümitsizce hiçbir şey yapmamaya devam etmek yerine, gelin, içerdği tüm riskleri göze alarak krizimizin köklerine saldırmak üzere harekete geçelim. Zira hiçbir şey yapmamak ve tarihin kendi akışında ilerlemesine izin vermek en büyük risktir bugün.” (129) Zizek bağlamında sorun da zaten ‘bir şey yapmak’ konusunda *pragma*’sı...

(2025)

ALEX CALLINICOS (1950, Zimbabwe-İngiltere)

Callinicos, Alex; Postmodernizme Hayır. Marksist Bir Eleştiri (XXXX), Çev. Şebnem Pala, Ayraç yayınları, Birinci basım, Ekim 2001, Ankara, 269s.

İlk Callinicos okumam. Şebnem Pala çevirisi ne yazık ki metni içinden çıkılmaz bir duruma getirmiş olsa da. Ben Türkçe ustalarının elinde bu kitabın nasıl akıcı ve zevkli olabileceğinin düşünüyorum kurmakla yetinmek zorunda kaldım. Üzülmek elde değil. Belki tüm bunlar iyi düşüncelerle kotarıyor, belki özveriyle. Ama yetmez. Bu kitap önemlidir. Postmodern maskeli saldırının karşısında bize dayanaklar, korunaklar sağlayan bu türden kitaplar çok çok önemlidir. O zaman dilimizde okunabilir olmalıdırlar. Metnin güçlüğü içeriğinden gelmiyor. Benim için böyle en azından.

“Bu kitap (...) kültürel ve siyasal karamsarlığın tuhaf karışımına ve görünürde kendi yüzyılımızın sonunu selamlamaya niyetlenen çağdaş Batılı aydınların ciddiyetsizliğine karşı çıkma denemesidir.” (11) Önsözün ilk tümcesi bu. Güzel.

Yapıtın temel teziyse, anladığımca şu: Postmodernizm denilen şey modernist geleneğin bir uzantısı, bağlamsal bir belirişi (tezahür). *“Yani gerçekten de sanat tarihinde modernizm ve postmodernizmin birbirinden kesin bir şekilde ayrı olan iki devir olarak görülüp görülemeyeceği sorusu. Eğer ileri süreceğim gibi, bu ayrım yapılamıyorsa ve gerçekten de postmodern bir çağın varlığı ya da başladığı yolundaki değişik iddialar yanlışsa, daha sonra da ileri süreceğim gibi, ikinci bir soruna varırız. Postmodernizm üzerine bu yazılı ve sözlü ifade çokluğunun kaynağı nedir?”* (19) Callinicos’un amacı postmodernizmin entelektüel yetersizliğini göstermek değil, onu kendi bağlamı içine oturtmak: *“İşte ancak o zaman postmodernizm en iyi şekilde bir hastalık belirtisi olarak görülür.”* (20)

Birinci bölüm, **Postmodernliğin Jargonu**, postmodern söylemin temel özelliklerini araştırmaktadır.

2. bölüm (**Modernizm ve Kapitalizm**) modernizmin seçenек bir açıklamasını yapıyor. Perry Anderson, Peter Burger ve Franco Moretti yapıtları eleştirel okumadan geçirilip, modernist sanatın 20.yüzyıl başlarında görkemli bir biçimde çiçek açmasının Ekim Devrimi rüzgarlarıyla avante-garde bir radikal açılım (sürrealizm, konstruktivizm, vb.) olarak özgöl bir tarihsel bağlama oturtulabileceği savlanıyor. Sosyalizmin yenilgisi avant-garde’in da yenilgisi olmuştur ve postmodern sanatı, yalnızca bir çeşitlemesi olduğu daha sonraki modernizmin tarihi belirlemiştir (20)

Nietzsche’nin karakteristik temalarını daha önce açıkladığı, Deleuze, Derrida ve Foucault’nun izini sürdüğü modernizmin en iyi ifadesi sayılan yapısalcılık konusunu, Callinicos 3.bölümde (**Yapısalcılık Sonrasının Çıkmazları**) ele alıyor. Ortak paylaştıkları zorlukları vurguluyor: söylemin nesnelliğini yadsımak, eklemlendiğini

savladıkları güce karşı koymayı temellendirmede yeteneksizlik, insan öznesi için bağımsız eylem ya da tutarlılığın varlığını reddetmek. Baudrillard'ın yazısının ise tüm bunların üzerine bir karikatür etkisi oluşturduğunu belirtiyor. Foucault'nun Nietzsche'nin öznesini son anda keşfetmesi de durumu kurtarmıyor. Akılcılık, Direniş, Özne konusunda çıkmazdadır postyapısalcılar.

4. bölümde (**İletişimci Akıl Sınırları**) Modernliğin Felsefi Söylemi (1985) adlı önemli çalışmanın sahibi Jürgen Habermas'ın postmodernizm eleştirisi çözümleniyor. Ne yazık ki bu eleştiri yine Habermas'ın **ilerlemeci akıl** kavramıyla ciddi bir biçimde yara alıyor. Doğalcı olduğu kadar iletişimsel de olan bu (Habermas) düşünce v bir dil açıklaması ile güçlenmiş klasik tarihsel materyalizm, Habermas'ın da bağlı kaldığı 'radikalleştirilmiş Aydınlanma' savunusu için güvenli bir temel sağlayabilir Callinicos'a göre (ve haklı.)

5.bölüm (**İyi De Yeni Olan Ne?**), Frederic Jameson, Scott Lash, John Urry gibi Marksist ya da bu çizgide düşünürlerin yeni bir 'çokuluslu' ya da 'örgütsüz' kapitalizm evresinin postmodern sanatın ortayı çıkışının altında yattığı savlarıyla ilgili. Saptanan dönüşümler çok abartılmazsa, bunlar uzun vadeli eğilimlerin sonuçları ya da 1980'lerin istikrarsız ekonomik yapılarla ilgilidirler. Bu Callinicos'u postmodernizmin bağlamsal köklerini bulmaya yöneltiyor. Ve ona göre kökler; Batıda 1968 sonrası düşünceliğinde, Reagan-Theatcher ikilisinin üst beyazyakalılarına sundukları aşırı tüketimci yaşambişimi fırsatlarının bileşimindedir.

Yukarıdaki özet doğrudan Callinicos'un kendi özeti. Bu önemli yapının daha ayrıntılı çözümlemesini yapamayacağım (zamansızlıktan). Ama tezi açık ve doğru... Benim kendi çapımda düşüncelerimi de doğruluyor. Bu kitabı ve yazarı Callinicos'u ben David Harvey'in (**Postmodernliğin Durumu**) , Donald Kuspit'in (**Sanatın Ölümü**) yanına koyuyorum.

(2008)

*

**Callinicos, Alex/Harman,Chris; Neoliberalizm ve Sınıf (1986),
Çev. Osman Akınhay,
Salyangoz yayınları, Birinci basım, Eylül 2006, İstanbul, 160s.**

Callinicos'un ve Harman'ın bu önemli kitabı teknik bir çalışma ama bu onu çok anlamlı kılmaya engel değil. Devrimin, öznesinin, sınıfın, işçi sınıfının ne anlam taşıyabileceği üzerine kafaları iyice karıştıran son 20-30 yılın safsatalarından birine verilmiş doyurucu, kesin bir yanıt (1986). Elveda Proleterya (Gorz), vb. çalışmalarda cüretkar tezleri anımsıyoruz. İşçi sınıfı eridi. Tarih bitti. Devrimin lokomotifi hangi sınıflar olabilir? Vb. Hobsbawm'ın da benzer tezler ileri sürmesi ilginç.

Efendiler, heyecanlanmayın. İnin alanlara, ölçün. Gözlem yapın. Sonra sonuçlar çıkarın.

İşte Callinicos'un yaptığı bu.

Çevirmeni de zorlayan, üzerinde özellikle durulan 'beyaz yakalı' ya da 'yeni orta sınıf' kategorilerinin İngilizceleri şöyle: *Professional* (serbest meslek sahibi, avukat, muhasebeci, vb.); *Manuel worker/Manuel working class* (Kolla çalışan işçi sınıfı); *Non-Manuel Worker* (Kolla çalışmayan işçi); *Supervisor/supervisory job* (Denetleyici/denetleyicilik).

Statü, meslek ve gelir gibi özellikler bir sınıf belirlemeye yetmiyor. Bunlar bir kategoriye diğeriyle hiyerarşik olarak ilişkilendirmekten başka şeye yûaramaz. Callinicos açıkça Marx'a dönüyor Sınıf kavramını kesinlerken. Sınıf bir ilişki biçimidir. Üretim araçları ve onun sağladıkları karşısındaki konum ana belirleyicidir. Kendi düşüncesini ise ABD'li Marksist Erik Olin Wright'ın sonradan terk ettiği bir çözümlmeye dayandırıyor. "Üretimin öncelikle bir bömürü olarak çözümlendiği toplumsal üretim ilişkileri içindeki ortak konum"lardan sınıf çıkar (17)

'Yeni Orta Sınıf' ve Sosyalist Siyaset, kitabın en canalcı makalesi (Callinicos). İngiltere'de çalışan sınıflarda yapılmış araştırma sonuçlarını kullanıyor yazar. Benim bu çalışmada en çok dikkatimi çeken şey nicelik azalmasının, işçi sınıfının 'etkinlik' düzeyiyle ters oranlı yorumlanabileceği oldu. Bu benim düşünmediğim bir şeydi. Aslında kendim bu uslamlama çizgisinde bir kuramsal çerçeve geliştirebileceğimi hissediyorum. Artık-değer'in sonsuz sayıda parçalanması, dikey yönde bir katmanlaşmayı da getiriyor bana kalırsa ve ana gövde, dipte kritik emek(çi) kavramına sürüklüyor beni. Sorum şu: bir toplum kendini genişleyerek yeniden üretmek için en son neden vazgeçebilir? (Vazgeçilemeyecek çekirdek işgücünden sağılan artık değerdir tüm artık değerlerin de kaynağı ve onun büyüklüğü fiziksel boyutunu aşar.)

Tüm sabit sermayenin, tüm artık-değer paylarının ayraç içine alındığı *temel* işgücü. Fiziksel anlamda olmasa da tüm artık-değerin kaynağında duran işgücü... Çekirdek. Bu düşünceyi geliştirmeliyim. Çünkü artık değer üretimi gibi görünen pek çok üretim süreci gerçekte böyle görünmekle birlikte maddi büyüklüğüyle oransız ve çok daha küçük bir katkı sağlıyor, (zorunsuz) meta üretiyor. Yani ölçülebilirliğinden asla vazgeçmeksizin, birim işgücünün kullanım değerinin sektörel dağılıma göre kritik noktalardan (eşikten) başlayarak farklılaşabileceğini düşünüyorum. Bunu görelilik noktalarına taşımıyorum. Bu çok yanlış olur. Yalnızca zorunsuz ama üreten işgücünün, işgücü değerini aşağıya çektiğini, aslında sömürünün sömürsünün sömürsü... olarak değerlendirilebileceğini söylüyorum. Bu yaklaşım sınıf tanımlamalarını sarsmaz, ama devrimci sınıfın seçikleştirilmesini ve devrim stratejilerini belirlemede işe yarıyabilir.

Belki de çocuksu bir yaklaşım olabilir bu. Geçelim.

Uyarıyor Callinicos (Wright'a yaslanarak): Üretim araçlarının fiilen denetlenebilmesi yeterlidir, sahiplik koşul değildir, sınıf tanımlama çalışmasında. Bu doğru.

Bağlama, bağlamsal konuma bağlı gelir (kardan pay sorunu): *'Kendileri kapitalist olmayan, ama simsarlar, araştırmacılar, mali gazeteciler, tahvil satıcıları gibi spekülâtlörlere hizmet vererek yüksek gelir elde eden profesyonel tabakası...'* Önemli.

"Bu çözümlemenin en önemli sonucu, devrimci sosyalistlerin yeni orta sınıfa karşı takınmaları gereken tutumla ilgilidir. Bu sınıfın, sendikalardan ya da sosyalist örgütlerden dışlanmaları gerektiğini ileri sürmek aptallık olur." (80)

Harman, Callinicos'un bıraktığı yerden alıyor. O sınıf mevzilenmesi, sendikal hareket, siyasallaşma gibi konular açısından 'yeni orta sınıfın' stratejik dağılımını fotoğraflıyor. Sayısal çözümlmeye dayalı olarak sanılanın tersine, İngiltere örneğinde işçi sınıfının nicel ve nitel olarak azından öngörüldüğü gibi küçülmediğini kanıtlıyor. Önemli bir çalışma **'Resesyondan Sonra İşçi Sınıfı'**.

Aslında Callinicos yazısından yola çıkarak bir matris hazırlanabilir ve bir abak olarak değişik toplumlara uygulanabilir. Model kurma, vb. gibi yararlı sonuçları olabilir bunun. Şöyle bir matris:

Toplumsal sınıf ve katmanlar (eski-yeni) sınıf belirleyici etkenlerle ilişkilendirilir. Ağırlıkları farklı düzenlenebilir kuşkusuz. Örneğin, cinsiyet, evlilik, yaş vb. Çıkan sonuçlara göre sınıf ve toplumsal katmanlar kesinlenebilir. Belirleyici etkenlerin gerçekten anlamlı olması, geçmiş birikim ve eğilimleri içermesi, belli ve değişik işlevsellikleri karşılaması önemlidir kuşkusuz.

Yanılmıyorsam Harman, bir ölçüt kullanıyor yeni orta sınıfın sınıfsal konumunu belirlemede yardımcı. Bu konumdaki çalışan gelirin, işgücünün değerinin en az iki katı olması yeni orta sınıf bireyinin sınıfsal müttefikini seçmede zorlayıcı bir unsur oluşturur.

EK:

[Bu çalışmayla ilgili notu biraz geçiştirdiğimin ayrılmındayım. Üstelik haddini bilmezlik bu okuma notuna biraz damgasını da vurdu. Bir gece düşündükten sonra tez diye öne sürdüğüm şeyin Marksist Ekonomi Politike karşı liberalizmin artık eskimiş sayılabilecek 'marjinalizm' (*marjinal değer, marjinal fayda*, vb.) yaklaşımıyla ilgili olup olmadığı beni kaygılandırdı. Kapitalizmin evrensel genel soyut emek kategorisi ve açıklama gücünü kolayından harcadım mı yoksa? Anlamadığım şeyler konusunda boş gevezelik yapmamalıyım.- ZK]

(2008)

*

Callinicos, Alex; Yanılsamaların Şenlik Ateşi-Liberal Dünyanın İkiz Krizleri (Bonfire of Illusions-The Twin Crises of the Liberal World, 2010), Çev. Celal Üster, Habitus Yayınları, Birinci Basım, 2012, İstanbul, 161s.

2015'in son okumalarından Callinicos daha önceden (*Sınıf* kavramını, yeni dünya bağlamında kavramsal açıdan irdeleyen bir kitabını anımsıyorum örneğin, önemli bulmuştum.) az çok bildiğim bir Marksist. Dünyanın 2000 sonrasını ve kriz eşiği dönüm noktalarını saptamaya dönük **Yanılsamaların Şenlik Ateşi** küresel kapitalist krizin güncel eğilimlerini, öne çıkan özellik ve belirtilerini, kapitalizmin yaşadığımız finans kriziyle geleceğe dönük yapısal ilişkisini vb. irdeleyen bir çalışma. Bu türden çalışmalar, Marksizmin yaşadığı düşünsel travmadan sonra dünyayı yine aynı yöntemle yeniden anlama girişimleri olarak paha biçilmez değerde.

2008 yılında Rusya-Gürcüstan Savaşı ile **Lehman**'ın batışının başlattığı küresel finansal çöküş, iki yaşamsal önemde kırılmayı imliyor yazarın gözünde. İlk ABD'nin zayıflığının ortaya çıkışı ve bu zayıflamanın büyüdüğü kırılma noktası. ABD küresel önderlik rolünü üstlenemez oldu. Uzun uzun finansal krizin daha önceki krizlerden ayrımını, geçmiş krizler ve kapitalizmin krizleri aşma yöntemlerini okuyoruz. Bir yerde şöyle diyor: "*İktisadi bir yapı olarak finans piyasaları ile belirli bir grup iktisadi aktör olarak finansal kurumlar arasındaki farkı görmeliyiz. Gördüğümüz gibi, çağdaş kapitalizmin önemli bir özelliği endüstriyel ve ticari şirketlerin, örneğin tahvil ve mevduat sertifikaları çıkararak, doğrudan finans piyasalarında para toplamalarıdır. Bir başka özellik bireysel müşterilere ipotekli konut kredileri, kredi kartları ve benzerleri yoluyla kredi sağlanmasıdır. Bu bağlamda finans tüm iktisadi aktörleri ağlarına kıştırmak üzere yayılmıştır.*" (43) Finansal kriz konusunda Callinicos üç görüşü; Minsky (Keynesçi), Hayek (neoliberal), Harvey (Marksist) finansal kriz görüşlerini irdeliyor, D. Harvey'e genelde katılıyor: "*Marx ve Harvey'le aynı şekilde, ben de karşılaştığımız şeyin Keynes ve Minsky'nin iddia ettiği gibi sadece finans*

piyasalarının işlevini yerine getirememesi değil, sermaye birikim sürecinin tümünde geçerli olan çelişkilerin derinliklerini ortaya koyan bir ekonomik kriz olduğunu savunuyorum. Böylesi bir iddiada bulunmak, Harvey'nin önerdiği gibi 'finansal olaylarla üretim dinamikleri arasındaki ilişkilerin bütüncül bir analizini' gerektirir. Bugünkü krizin kapsamlı bir analizi aşağıdaki boyutların ayrımını yapmamızı icap ettirir: (i) aşırı birikim ve kârlılığın uzun dönemli krizi, (ii) hem kronik olarak istikrarsız hem de yapısal olarak dengesiz bir küresel finans sistemi, (iii) iktisadi genişlemeleri sürdürebilmek için kredi balonlarına artan bir biçimde bel bağlanması." (64) Harvey'e yine katılarak devalüasyonun (sermayenin değersizleştirilmesi) aşırı birikime dizgenin geçici çözümü olduğunu belirten yazar, ekliyor: "Mevcut bulgular kapitalistlerin artı-değer kâr kümelerinin ücretlere göre- toplam yatırımlara (hem üretim araçları hem de emek gücü) göre oranını- büyük ölçekte bir yatırım yapacak kadar kendilerini güvenli hissedecekleri bir düzeye çıkarmayı başaramadığını gösterir. Eğer bu açıklama doğruysa, o zaman kredi balonunu, nihayetinde 1960'lara kadar giden kronik bir kârlılık ve aşırı birikim krizini alt etmekteki başarısızlığına rağmen, kesinlikle ABD ekonomisinin (ve dolayısıyla küresel talebe sürdürmekteki rolü sayesinde dünyanın) büyümesini devam ettirmesine olanak tanıma çabası olarak görürüz." (95)

Callinicos 2008 sonrası 'imparatorluk' düşlerinin sona erişini ve küresel siyasetin ABD'yi kuşatan ters dalgalarını finans krizi çözümlemeleri çerçevesinde yorumluyor kitabının 2. bölümünde. Harvey'le paylaştığı görüşü şu: "Marksist geleneğin kapitalizmin altında egemen olan düzensizliğe açıklama getirmeye çalıştığı yöntemlerden biri emperyalizm teorisi yoluyla. David Harvey ve benim, ikimizin de savunduğu gibi, kapitalist emperyalizm ekonomik ve jeopolitik rekabetler ile çoğunlukla karmaşık ve çatışmalı biçimdeki şirketler arasındaki rekabetçi savaşların birleştiğinde olan şeydir. Daha önce gördüğümüz gibi 2008, şirketler arasındaki rekabetçi savaşlarda ciddi bir değişimle mimlenmiştir." (123) Gürcüstan savaşı (2008) 'devlet kapitalizminin karşılık verdiği tarihi bir anı temsil etmekteydi'. (128) Yazara göre bugün zorluklardan biri, savaş ertesi dönemde geçerli olduğundan daha yüksek düzeyde bir ulus-ötesi tümleşme (entegrasyon) olması. 20.yüzyıl ortalarında ulus-devlet, piyasanın ana düzenleyicisi gibi davranabilirken günümüz küreselleşmiş piyasaları uluslararası düzenlemeler gerektirir. Öte yandan varolan devletler sisteminin gereken rolü oynayamamasını rastlantıyla açıklayamayız. Oluşan ekonomik ve politik güç bağlantıları sürekli değişik yönlelere çekilme eğilimindedir. (150) Ülkeler kapitalist ekonomik ilişkilere gömülüdür. Bunun nedeni, "ülke yöneticilerinin kendi güçlerini sürdürmek adına sınırları içinde sermaye birikimini destekleyen politikalar izlemek için güçlü nedenleri olmasıdır: Eğer başaramazlarsa döviz kuru ve iktisadi büyüme üzerinde olumsuz sonuçları olan sermaye çıkışıyla cezalandırılmaları olasıdır. dolayısıyla küresel kapitalist sistemdeki konumları güçlü bir şekilde ülke yöneticilerini sermayenin çıkarlarını gözetmeye teşvik eder. (...)

Wade ve Wolf'un da katılacağı gibi, sadece belirli bir politik rejimin ve kapitalizmin ve onun geliştirdiği bir türünün başarısızlığı değildir. (...) 2007-9'da felakete yol açan finansal fazlalıklar aslında çok daha derin ve çoktandır devam eden bir aşırı birikim ve kârlılık krizinin yer değiştirmiş türüydü. Başka bir ifadeyle, olan şey kapitalist sistemin kriziydi." (151) Callinicos yersiz umutlar yeşertmek yerine gerçekçi bir yaklaşımla, stratejik bir ufuk taraması yaparak, 'planlama ve demokratik olarak düzenlenmiş' bir ekonomiden söz ediyor, sözünü şöyle bağlıyor: "Hâlâ kapitalizmi bir ülkede devirmekten çok uzağız. Aslında kişi kapitalizme alternatifin biçiminin ayrıntılarına girmeye ne kadar çok çabalarsa işin boyutu onu o kadar korkutmaktadır. Buna soyunan herhangi birinin karşısına çıkan en büyük engel küresel ölçekte radikal antikapitalist solun müzmin politik güçsüzlüğüdür. Yine de bugünkü kriz hem ideoloji

hem kapitalizmi örgütlemenin bir modeli olarak neoliberalizmde büyük bir delik açmıştır. Artık piyasa, değiştirmek ya da düzenlemeye gelmez bir alışkanlık gibi görünmemektedir. Bu anı cesaretle yakalamaya hazırlıklı olanlar, sermayenin milyarlarca kurbanına sonunda kaçma olanağı tanıyarak mümkün olanın sınırlarının gerçekten genişletilmesini bağlamaya yardımcı olabilirler.” (161)

(2015)

GÜLNUR ACAR-SAVRAN (1951, Türkiye)

Acar-Savran, Gülnur; Özne-Yapı Gerilimi: Maddeci Bir Bakış (2006), Kanat yayınları, Birinci basım Haziran 2006, İstanbul, 257s.

Ülkemizde bir Marksistten söz edilecekse ilk usuma gelecek adlardan biridir Gülnür Acar-Savran. Kitapta izleksel bir kaygıyla bir araya topladığı ve daha önce kimi Marksist dergilerde yayınlanmış yazılar da bunun geçerli bir kanıtı.

Marksist geleneğin en köklü yaklaşımlarından biri **Eleştiri**'dir. Doğrudan Marx ve Engels'in eşsiz örneklerini verdiği bir yaklaşımdır bu. Acar-Savran da Eleştiri'yi tezlerinin altına yerleştiriyor. Açık, duru anlatımı, Türkçeye egemenliği, düşünsel duruluğu yazısını çekici kılıyor.

Ben aşağıda makalelerin adını vereceğim. Geniş bir özet yapmak istiyordum, ama zaman açısından sıkışmış durumdayım. Birkaç tümceyle yetineceğim..

- ***Postmodernizm: Yepyeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?***
- ***'Öz'lerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine***
- ***Marksizm ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması***
- ***Althusser, Yapısal Nedensellik ve Teorisizm***
- ***Tarihsel Maddeciliğin Bir Özeleştiri Denemesi***
- ***Anderson'ın Reformistlere Uyarısı: Gramsci'nin Çıkmazları***
- ***Lukacs'ın Felsefi Mirası***

Her biri başlı başına önemli bu makalelerin bütününden Anderson ve Lukacs'ın (özellikle) bir yeniden bulgulanması, ardçağcı yaklaşımların birçok Marksist bakışa sızma düzeyi, öznenin toplumsal-tarihsel süreç içerisindeki konumunun eytişimine (diyalektik) tutulan Marksist ışık, vb. seçiliyor. Kitap başlığından da anlaşılacağı üzere tüm makalelerin görünür ya da görünmez konusu, özne (bilinç)-yapı ilişkisidir. Benim için önemli bir kitap, tartışmalı okumalara değer...

(2007)

ZEYNEP ATIKKAN (1951, Türkiye)

**Atikkan, Zeynep; Amerikan Cinneti (2006),
Yapı Kredi yayınları, İkinci basım, Ekim 2006, İstanbul, 493 s.**

Bu kitap bir saptama yapıyor. Her gün haberler arasında tanıklığını yaptığımız bir dünya durumuyla ilgili. Türkiye’de oldukça da yankılandı, övüldü.

Saptamalarına itirazım yok, yeni olmasalar da, derli topluluk niteliği taşıdıkları için. Ama uzunluğuna karşıyım. Bu uzunca bir gazete makalesiyle sıkı bir yazı olurdu. İşte örnek, Ergin Yıldızoğlu. Haftada iki gün Cumhuriyet’de yazar, ama her makalesinden de aşağı yukarı bir **Amerikan Cinneti** çıkar.

Ben zaten güncelle belli biçimler (gazete, vb.) dışında katlanamam. Ama hemen tüm yaklaşımlarına katılsam da, böyle uzatılmış, yinelenmiş doğrularla tıkabasa doldurulmuş ve biçimsel anlamda şişirilmiş Sayın Atikkan çalışması, beni bunalttı.

Beni bunaltan bu başarılı gazetecilik çabası değil aslında, saptamanın, saptamayla yetinmenin kendisi. Çıkış noktası, tezi nedir çalışmanın? Daha önce atılmış, savunulmuş bir tez mi? Yoksa onun sigaya çekilmesi mi?

Bir gazete bilgilendiriminden daha çoğu gerekmez mi?

Necon kavramı, Bush (baba-oğul), 11 Eylül bizler için nereye değin yeni? Türkiye bakışında bir özgünlük sağlanabilir mi?

Bu konuda söylenmiş şeyden fazlası var mı?

Ben bir konuyu yazmak istersem, daha önce didiklenmiş bir konuyu derli toplu yeniden sergilemem geçerli, yeterli, uygun gerekçe olur mu?

Buraya değin içerikle ilgili bir şey söylemedim. Ama söylenecek bir şey yok. Amerika Birleşik Devletleri’nin gerçekten başarılı bir görüntüsünü, fotoğrafını veriyor bu çalışma.

Bunlar için kaynak arayanlara, biçilmiş kaftan.

Ama ben Cumhuriyet Gazetesi’nin başından sonuna her gün okuyorum zaten. Başka bir gazetenin (!) okuru olsaydım başka türlü düşünebilirdim, kabul ediyorum.

11 Eylül 2001: ABD için soğuk savaş sonrası dengenin sona erdiği tarihtir. “*Yani cinnet, cinneti doğurdu.*” (17)

(2008)

NICK HEWLETT (1955, İngiltere)

Hewlett, Nick; Badiou, Balibar, Rancière. Özgürleşmeyi Yeniden Düşünmek (Badiou, Balibar, Rancière. Re-thinking Emancipation, 2006), Çev. H. İlksen Mavituna, Metropolis yayınları, Birinci basım, Mart 2018, İstanbul, 215 s.

Doğrusu ya çok da iyi tanımadığım üç Fransız düşünür hakkında derli toplu eleştirel bir okuma olan Nick Hewlett çalışması düşünce geliştirici. Belki biraz düşünürlerin yapıtlarını indirgeyici bir yoruma uğrattıyor gibi görünebilir ama biraz. Ne yazık ki 2006 sonrası üç düşüncenin varsa evrimini (?) kapsamıyor.

Her üç düşünür de solda yer alıyorlar ama asıl tartışmalarını da sol bağlamın içinde yürütüyorlar. Geleneksel sol kuramın gelip dayandığı çıkmaz, tümünü ve başkalarını yeni kuramsal arayışlara, kimi kavramları (demokrasi, tarihsel olay, vb.) yeniden ele almaya, tartışmaya yöneltiyor. Kitabın alt başlığı da bu nedenle, '*özgürleşmeyi yeniden düşünmek*' olsa gerek.

Girişte yapıtla yanıtını aradığı temel sorusunu şöyle dile getiriyor Hewlett: "*Felsefi düşüncenin gücü, 21.yüzyılda dönüştürücü ve eşitlikçe amaçlar doğrultusunda nasıl kullanılabilir?*" (13) Kendilerini ardayapısalcı (*poststruktüralist*) akımın dışında gören düşünürleri konu yapmadan önce tartışmasının bağlam ve ölçütlerini (*parametre*) betimleyen yazar, ilkin Badiou'yu ele alıyor. *Olay*, *Özne*, *Hakikat* kavramları çerçevesinde bir değerlendirme yapıyor. Badiou için esas konu, **événement** (olaylar) biçiminde oluşan geniş kapsamlı değişimleri ve bunların sonuçlarını ortaya çıkarmaktır. 20.yüzyıl ana düşünce eğilimlerinden ayrı olarak varlıkbilimini (*ontoloji*) önceler Badiou ve onun varlıkbilimi matematiksel'dir. Ve *Olay*'ı doğası ve sonuçlarıyla kavrayabilmek için bir tür kümeler kuramına başvurmak gerekir. Felsefeye yüklediği 'hakikat' görevi öylesine öznel ki "*bu hakikatin tam olarak nerede başladığını söylemek olanaksızdır.*" (53) Ayrıca olayların (ve öznelerin) yer aldıkları maddi alanlarda nasıl ortaya çıktıkları ve işledikleri konusu ile matematiksel varlıkbilimi arasında doyurucu bir bağı da kuramamış görünmektedir Badiou. Dolayısıyla dönüşüme ilişkin elle tutulur bir açıklaması yoktur gerçekte. Tarih dışıdır Badiou'nun *Olay*'ı. *Olay*, içinde saklı bulunduğu durumdan nasıl doğar sorusu yanıtızsızdır. Öte yandan neden *Olay*'a bağlanıyoruz da sürece, bir dizi niyete bağlanamıyoruz. Ayrıca matematiksel varlıkbilimi ne dünyayı ne dünyanın değişimini açıklamaya yetmiyor. Bu düşünsel temel üzerinde Badiou'nun tutarlı bir siyasal kuram geliştirememesi beklenir. Onun *Platonik* ve *idealist* etkiyle *materyalist* ve *aktivist* etki tanımları arasında çelişki vardır. Badiou'nun en önemli önermesinin '*öznenin rolü*'ne ilişkin vurgusu olduğu

söylenbilir. Ama Marx'tan ayrı olarak *Olay*'ı bağlamıyla açıklamayan, bağlamı yetersiz bulan Badiou'nun tarih kavrayışı sorunludur. Bu durumda demokrasi, parlamento, liberal demokrasi, vb. konularında eleştirel köktencilik havada kalır, 'eylemciliğe', 'Olaycılığa' takılır.

Bir sonraki bölümde (**Jacques Rancière: Siyaset=Eşitlik=Demokrasi**) Rancière'i ele alıyor Nick Hewlett. Daha çok Althussercilik sonrası dönemini. '*Duyulmayan sesleri dinlemek ve adsız kahramanları öne çıkarmak*' savıyla ortaya çıkan düşünürün düşüncesinin temelinde 'dil' bulunur. *Söylem* kavramını kullanır. Ona göre yazma eylemi bağımsız bir çözümleme değil, siyasi bir karışma (*müdahale*), bir etkinlik (*performans*) biçimidir. (130) Siyasal düşüncesi özünde sıradan insan kitlelerinin toplumda bildik rollerinin dışına çıkmaları, başka bir yaşam hakkı savunmalarıdır (Halk ayaklanması). *Polis*, eşitsizlik ve adaletsizliğin geçerli olduğu yerdir. Karşısında, *Polis*'in düzenini tepe taklak edecek, hakiki siyaset yer almalı. Ama siyaset 'az bulunur' (*ender*) anlara kilitlenirse, bu anların dışında, arasında olan bitenlere ne diyeceğiz? O zaman '*eşitlik ve demokrasi*' nasıl süreklilik olarak kavranabilir? Sonuçta aydınlanmanın ilerleme kavramından kopuş söz konusudur Rancière düşüncesinde. Demokrasi, sınıf yapı ve kurumlarıyla değil *Polis*'le ilişkili (!) olarak kavranır ve yine tarih dışına düşülür. Rancière şöyle diye getiriyor: demokrasi, bedenlerin dağılışı düzeninin, alışılmadık bir kesintiye uğramasıdır. Hewlett, bölümü şöyle bağlar Badiou ve Rancière'i kastederek: "*İki düşünür de sahici siyaseti insan öznenin hayatı önem taşıdığı bir süreç olarak görür. Bireylerin veya grupların siyasi aktivizmi olmazsa, (Badiou'nun tabiriyle) siyasi olay da olmaz. Rancière'e göre, arkhé'nin mantığında bir kopuş siyasi özneliği, yani sahici siyaseti doğurur. Öyleyse iki düşünür için de insanlar ancak ayaklanıp, yeni kurallar ve koşullar yarattıklarında ya da bunlara sadakat gösterdiklerinde özne olabilirler.*" (146)

Sonraki bölüm (**Etienne Balibar: Özgürleşme, Eşitliközgürlük ve Modernliğin Açmazları**) Balibar'ın düşüncelerini tartışıyor. Diğer ikisi gibi Balibar da ne liberal ne postyapısalcı Hewlett'a göre. İnsan haklarını herkese uygulanacak ulusaşırı (*enternasyonal*) yurttaşlıkla ilişkilendirir. Ama iktisat, siyasal süreçte etkili olmaz. Ekonomi politik dışarıda tutulur. İnsanın özünde iyi olduğu düşüncesi kuramını zayıflatır. Ona göre siyaset ve şiddet iç içe geçmiştir. Dönüşüm anlayışı '*sivil başkaldırı*' anlayışından taşmaz, sınırlı kalır.

Kitabı şu sözlerle bitiriyor Nick Hewlett: "*Bu üç düşünür, Sartre ve Althusser'den beri görülen en angaje felsefi eserleri ortaya koyular. Belki de bugün onların şahsında şahit olduğumuz şey, önümüzdeki süreçte dalga dalga büyüyecek yepyeni ve siyasi açıdan çok daha kararlı düşünce sistemlerinin doğum sancılarıdır.*" (191)

(2024)

JURGEN ELSASSER (1957, Almanya)

**Elsasser, Jürgen; Ulusal Devletin Yıkımı ve Sol Tavrı (2007),
Çev. Emre Ertem,
Kaynak Yayınları, Birinci Basım, Haziran 2013, İstanbul, 101s.**

Solcu gazeteci Elsasser, Türkiye'yi de izleyen birisi. Türkçe baskı için bir sunuş yazmış. “Artık sol ve sağ, doğu ile batı ya da sosyalistler ile kapitalistler karşı karşıya değildirler. Mücadele yurtseverlerden ve emperyalistlerden oluşan iki cephe arasındadır,” derken daha, bir tartışma alanı da yaratmış oluyor. Çünkü yargı, stratejik ve taktik düzeyle ilişkilendirilmediği sürece yanlış yerlere sürükler siyasal girişimi.

Bir konuşma metni bu. 2007’de Alman dinleyiciye yapılmış (Berlin’de). Uluslararası küresel finansın (sermaye) dünyayı kuşatma yöntemini irdeleyen Elsasser bir parolaya başvuruyor: Buy it, strip it, flip it. (Satın al, parçala, yok et!) Küreselleşmeye değil, onun günümüzde uygulanma biçimine (Baba Bush’la başlayan *Yeni Dünya Düzeni*) karşı olduğunu yazıyor (22) Ortaçağa dönüş tasarısıdır sözkonusu olan: “*Ulusal devletlerin çözülmesiyle beraber yeni emperyalizm yeniden ortaçağdaki şekline döndü: Atlantik Devletleri, Kutsal Roma İmparatorluğu, imparatorluğun merkezi de Washington oldu.*” (29) Ve kendi tezini yazıyor: “(...) Küreselleşmenin ve finans piyasasının kuralsızlaştırılmasının bir sorun olduğudur.” (32) 1957 yılında Londra’da serbestleştirilmiş finans piyasası kurulması, ilk Avro-Doların işaretiydi. Devlet (merkez bankası) denetimleri giderek seyreldi, piyasadan elini çekmeye başladı. 15 Ağustos 1971’de Richard Nixon (ABD) dolar ve altın arasında konvertibiliteye son verdi (Bretton Woods çöktü.) Yazarın vardığı ara sonuçlardan biri şu: “*Şimdilik, şu noktada karar kılalım: Yaşadığımız dünya ekonomik krizi, özellikle küresel sermaye hareketleri üzerindeki Bretton Woods sisteminde öngörülen ulusal devlet denetiminin yok edilmesinin bir sonucudur. Bu sistemin yok edilme süreci, New York ve Londra’daki finans çevreleri tarafından planlanmış ve uygulanmıştır.*” (42) 1971’de doların altından kopmasıyla, reel ekonominin yanından geçemeyeceği oranda dolar basılmasının önü açıldı. (43) 90’ların ortasında dolar miktarı, dolar emisyon hacminin yalnızca altıda biri. Sürecin Almanya öyküsüne de bölüm açan Elsasser, ilginç bir başlık atıyor: **68 Kuşağı, emperyalizmi sevmeyi nasıl öğrendi?** 68 genetik mutasyona uğradı, 90’ların veganları, transseksüelleri, pop solcular bu mutasyonun ürünleri. Tüketime karşı politikalar da bu başlık altına girer. Hatta cinsel devrim... Azınlık politikaları. Lyotard’a gönderme yaparak, “*azınlıklara yönelme, farklılıkların ve ‘göçmenleri’ fetişleştirilmesi.*” (71) Solun duruma verdiği tepki biçimlerini ve kuramlaştırma girişimlerini tek tek eleştiren Alman gazeteci; ‘geçici özerk bölgeler’ (temporary autonomous zones, TAZ), kötü ulusalcılara vurma, imparatorluk (Hardt/Negri), göçmen devrimciliği, çokkültürlülük kavramlarına dayalı stratejileri ele alıyor.

Önerilerini geliştirdiği son bölümde yaklaşımını ise oldukça zayıf, oransız buldum Elsasser’in. “*Zafer, sosyalizm bayrağı altında değil doğrudan demokrasi bayrağı altında kazanılacaktır. Çünkü eğri oturup doğru konuşmak gerekirse, ne yapmamız gerektiğini biz de tam olarak bilmiyoruz, yoksa sizce biliyor muyuz?*” (96)

(2013)

HANS-PETER MARTIN (1957, Avusturya) HARALD SCHUMAN (1957, Almanya)

Martin, Hans-Peter/Schuman, Harald; Globalleşme Tuzağı (The Global Trap, 1996), Çev. Özden Saatçi Karadana, Mahmure Kahraman, Ümit yayınları, Birinci basım, 1997, Ankara, 240 s.

Globalleşme Tuzağı, geleceğin büyük tehlikesine karşı çarpıcı bir uyarı. Aynı zamanda gazeteci olan yazarlar, sanırım *Der Spiegel*'de yayınladıkları yazıları düzenleyip genişleterek bu yapıtı oluşturdular. Kendi önerilerini de on düşüncede son bölümde toplayan yazarlar, *global* topluma 20:80 toplumu diyorlar: dünya nüfusunun %80'ine kendilerini dayatan %20'lerin toplumu. Birkaç alıntı:

“Yeryüzünde yaşayan insanlar, doğaya böylesine zarar veren bir refahı asla bir daha beraberce yaşayamayacaklar.” (39)

“...Şu çıkıyor: ülkedeki hava bozulacağına, dünyanın iklimi değişsin. Bir araba sahibi olmak insana afyon gibi geliyor...”

“Bizde insanın kendi arabasına hayran olma modası geçti, yeni pazarlarda ise bu moda henüz başlamadı. Otomobil sadece ulaşım aracı değil, aynı zamanda sınıf atlamanın simgesi, zenginliğin, gücün ve sözde kişisel özgürlüğün göstergesi. Otomobillerden çıkan zehirli gazlar böylece tüm dünyada denetim dışında kalıyor, bugünkü otomobil sayısının iki katı bir milyar otomobil, tahminen 2020 yılında trafik enfarktüsüne neden olacak.

“AB yurttaşları, gayrisafi milli hasıllarının yüzde 1.5'ini şimdiden sıkışık trafikte harcıyorlar. Bangkok'da bu oran yüzde 2,1. Bir zamanlar Doğunun Venedik'i olan Tayland'ın başkentindeki yolculuklar, iş görüşmelerine giden otomobil sahiplerine her olasılığa karşı arabalarına tuvalet koydurtacak kadar uzun sürüyor. Japonya'daki şirketler, otobanlarda saatler süren tıkanıklıklar nedeniyle, malı zamanında teslim etmek için, müşterilerine rutin olarak farklı yollardan üç kamyon gönderiyorlar...”

“Sanayileşmiş ülkelerin 80'li yıllarda ulaşım ve benzin fiyatları konusundaki tartışmayı asla tutarlı bir biçimde hızlandırmamalarının ve ciddi olarak doğru dürüst bir çevre vergisi hedeflememelerinin intikamı acı olacak.” (41)

“Park yeri bulmak, araba kullanma zevkinin üstüne çıktığından beri, eşitlikçi bir otomobil toplumunun idealleri yok oldu. Yorucu trafik tıkanıklıkları, uzun zamandır bütün insanları eşit kılmıyor. Önceleri bir televizyona, bir otomobile sahip olmak insana statü sunarken, şimdi yeni lüks anlayışını ne bir taşıta sahip olmak, ne de televizyona bağımlılık ifade ediyor.” (43)

“Verimlilik, ekonominin toplam başarısından daha çok artıyor. Sonucu şu ‘jobless growth’, yani ek istihdam sağlamayan büyüme. Bir başkasıyla, sermaye ve iş arasındaki güç oranının kökten değişmesi. Savaş heveslisi hükümetlere ve kapitalistlere karşı işçi hareketinin propaganda silahı olan ‘enternasyonalizm’, şimdi karşı tarafa hizmet veriyor.” (118)

“Uzakdoğu’nun gelişme düzeyini yükselten bütün ülkeleri batının ayıp saydığı bir ilkeyi benimsedi: ekonominin her alanında devlet müdahalesini... Ejderhalar, kurbanlık bir koyun gibi uluslararası rekabetin kendilerini kesim masasına yatırmalarına izin vermeden gelişmeyi kontrol altında tutabilecek, Cakarta’dan Pekin’e kadar devlet tarafından yönlendirilen bir kalkınma modeli geliştirdiler. Onlar için dünya pazarına girmek bir amaç değil, dikkatli ve çok düşünerek kullandıkları bir araç.” (148)

“Bu açıdan bakıldığında, dünyanın ekonomik olarak bütünleşme sürecinde ortaya çıkan çatışmaların, kapitalizmin kendisi kadar eski olan paylaşma savaşından başka bir şey olmadığı kesin.” (156)

‘Ücretlerin düşmeye başlaması ne yazgı ne de olasılık. Karşı politikalar da olanaklı, hem de uzun zamandır çok sayıda hazırlanıyor. Gidişi değiştirmede yapılması gereken en önemli şey, emeğin değer kazanması. Ekolojik bir vergi reformunun getireceği muazzam olanaklar konusu, liberal ekonomistlerin bizzat kendi aralarında bile tartışılmıyor. Enerji tüketimini vergilendirme yoluyla adım adım ve uzun vadede pahalılaştıracak olsa, bu sadece korkunç boyutlara varan çevre kirliliğini de azaltmayacak, aynı zamanda isgücüne olan talebi arttıracak ve otomasyona götüren teknoloji kullanımını da yavaşlatacaktır. Buna ek olarak artan ulaşım masrafları ülke dışına kayan ekonominin iş dağılımına yeni sınırlar getirecektir. Otobanlardaki uçsuz bucaksız kamyon konvoyları, yedek parça depoları olarak artık karlı olmayacaktır.’ (162)

(2000-2005)

ARUNDHATI ROY (1961, Hindistan)

Roy, Arundhati; Ya Çek Defteri Ya Cruis Füzesi (The Checkbook and the Cruise Missile: Conversations with Arundhati Roy, 2004), Agora Kitaplığı Yayınları, Brinci basım, 2004, İstanbul, 160 s.

Bu asi ve güzel Hintli kadın yazar (*Küçük Şeylerin Tanrısı, 1997*) Deavid Barsamian'la söyleşerek güncel ve küresel politikalar üzerine görüşlerini korkmadan, cesurca dile getiriyor. Sözlerinin arkasındaki kimlik gerçekten hayranlık verici. Roy'in tek sorunu siyasal erki (*iktidar*) bir aygıt olarak görememek, erkin fetiş deneyimini erkin kendisi sanmak. O zaman somut erkin dışında bir seçenek aramak gibi, eşitsiz güçlerin baştan yenilmiş girişiminden söz ediyoruz, demektir. Yoksa Roy olağanüstü biri.

(2000-2005)

ZÜLAL KALKANDELEN (1969, Türkiye)

Kalkandelen, Zülâl; İdris Küçükömer'in Tezleri: İkinci Cumhuriyetçiliğin Temelleri (2011), Cumhuriyet Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2011, İstanbul, 159s.

Kalkandelen'in bu alçakgönüllü ama dürüst, içten, ciddi araştırması Küçükömer'le gelen ve 80'lerde ivmelenen özgünlük (!) peşinde çözümlemelerin günümüzde postmodern çamura bulanma noktasına nasıl kaçınılmazca geldiği, taşındığıyla ilgili. Belki bugün gereken biraz daha fazlası ama Zülal Kalkandelen en azından geçmiş ve tartışmayı özetleyerek, yeniden anımsatmış oldu bir şeyleri. (Özellikle bizden sonraki kuşaklara, çünkü dünyadan haberleri yok.) Konu doğru yerine konulmalıydı, fili yoklayan kör örneği olmaktan çıkmalıydı. Yazarı haklı olarak bu çok rahatsız etmiş olmalı. Nasıl duyarlı bir insan olduğunu ilgili olduğu birçok konu açısından biliyor, izliyorum ve gerçekten içten bir saygı duyuyorum bu çocuğum yaşındaki insana. Düşünce yaşamımıza önemli katkıları olacaktır daha.

60'ların ATÜT yaklaşımlarıyla *Doğu Meselesine* yaklaşan, Kemal Tahir gibi kimi yazarlarımızın azıcık daha geriden duygusal biçimlerde öncülük ettikleri, toplum ve sınıf çözümlemelerini biçimsel kalıplara (şema) zorlayan söz konusu bu sivri akıllılık dönüp dolaşıp cumhuriyet tasarına (proje) düşmanlığa kilitleniyor. Dün de böyleydi bu, bugün de... Herkesi alık yerine koyduklarından bu 'akıl' (bu söze de gıcık oluyorum) adamlar (Bereket Divitçioğlu tarihe kayarak saygımı kazandı yeniden, onun eski Türk çalışmalarını önemli buluyorum) cumhuriyetin savunulmasını saltıklaştırdığımızı düşünmeye, böyle göstermeye bayılıyorlar. Hiçbir tarih olgusu saltık olgu (kilit, açkı) değil, hele bir Marksist asla böyle bakmaz. Hep bir üst bağlamdan bakar gerçek bir Marksist ve en son bağlamın da bir üst bağlamı hep vardır. Benim düşünceme göre Avrupa'nın düşünce çevresinin sağlı sollu hastalığı olan ve yeterince önyargılarını üretmiş, kurumlaştırmış indirgemecilik ülkemizin yarım yamalak düşünce yaşamında 60'lardan beri hep etkili oldu. Hırslı aydınlarımız kişiselleştirilmiş düşünsel nesnelliği, bilimselliği karıştırdılar ve olmayacak, belli konularda ciddiye alınamayacak kişiler birer yetke olarak görülebildi. Saçma bir halkalanma (kanon), zincir oluştu. Bozacının tanıdığı şıracıydı.

Neyse... Kalkandelen bu bağlantıları da iyice yalın bir biçimde kurup derli toplu ve uyarıcı bir kılavuz metin çıkarmış ortaya. Anımsatmış. Bugünün düzeysiz tartışmalarının kaynağını bilmek önemli... Sorun şu ki, bilimsellik adına yeterince duygusuz ve yansız görünebilmek için, zaman zaman çok da yumuşak yaklaşabilmiş, beni okurken yerinden zıplatan konularda bile... Ama onun serinkanlılığı doğru olan. Tartışmacı (polemik) biçim bir yerden sonra ters tepebiliyor.

(2012)

ALİ MERT (1969, Türkiye)

**Mert, Ali; Kavram Karmaşası (2005),
NK Yayınları, Birinci basım, 2005, İstanbul, 176 s.**

Aydınlanma, *Cool*, Doğaçlama, Etik, Gerçekçilik, Küreselleşme, Orta Sınıflar, Otorite, Ütopya, Yabancılaşma kavramlarını Türk TKP gözlüğünden biraz uydumcu (konformist) bir biçimle irdeleyen Ali Mert'e (takma adı) katlanmakta güçlük çektiğimi, kitabı birkaç kez elimden bıraktığımı belirtmem gerek. *Doğaçlama* üzerine denemeye çok da itirazım yok aslında.

(2006)

JULIAN ASSANGE (1971, Avustralya)
JACOB APPELBAUM (1983, ABD)
ANDY MAGUHN (1971, Almanya)

Assange, Julian/Appelbaum, Jacob/Müller-Maguhn, Andy/Zimmermann, Jeremie; Şifrepunk (2012), Çev. Ayşe Deniz Temiz,
Metis Yayınları, Birinci Basım, Şubat 2013, İstanbul, 169s.
Aaron Swartz, Sopa Yasasını Nasıl Durdurduk? s.135-148

Behramoğlu'nun Cumhuriyet Pazar ekinde yanılmıyorsam sözünü etmesi iyi oldu, okumak istedim kitabı ve WikiLeaks olayının arkasındaki büyük özgürlük savaşını az da olsa kavrayabildim. Belli ki Julian Assange, Jacob Appelbaum, Andy Müller-Maguhn, Jeremie Zimmermann küresel devrimciler aslında.

"Şifrepunk, toplumsal ve siyasal değişimin araçları olarak şifreyazım (kriptografi) ve benzer yöntemler kullanmayı savunan kişidir. 1990'ların başında kurulan Şifrepunk hareketi en faal dönemini 1990'ların 'şifre savaşları' sırasında ve 2011 internet baharı ertesinde yaşadı."

Assange **Giriş**'te *"Bu kitap bir uyarıdır,"* diyor. Devletlerin elinde *"internet insan uygarlığı için bir tehdit arz ediyor."* (11) Öte yandan devlet yapılarının internetle bütünleşmesi devletlerin doğasını değiştirecek bir olanağı da ortaya çıkarmakta. (12) Çözüm bilgiyi, özgürlüğümüzü savunmak için şifrelemekte. (Şifrepunk.) *"Şifreyazım, şiddet içermeyen doğrudan eylemin ulaştığı en üst mertebedir. (...) Güçlü bir şifreyazım, sınırsız şiddete karşı koyabilir."* (15) Ve ekliyor: *"Görevimiz, gücümüz yettiğinde kendi adımıza karar verme hakkını güvenceye almak, bunu yapmadığımız yerde kara ütopyanın ilerleyişine set çekmek ve eğer bütün diğer seçenekler boşa çıkarsa, onun kendi kendisini tahrip edişini hızlandırmaktır."* (16)

Neden Batının küresel güçlerinin Assange'ı köşeye sıkıştırıp yok etmek istedikleri anlaşılıyor.

Assange, WikiLeaks'in genel yayın yönetmeni ve fikir babası. Şifrepunk mesaj grubunun ilk katkı verenlerinden. Appelbaum, Noisebridge kurucularından, Berlin Kaos Bilgisayar kulübü üyesi ve yazılım uzmanı. Müller-Maguhn, Kaos Bilgisayar Kulübü Almanya ayağının eski üyesi ve sözcüsü. Zimmermann 'La Quadrature du net' adlı yurttaş hakları topluluğunun kurucularından ve sözcüsü.

Kitabın içeriğiyle ilgili ise, herhangi bir şey yazmam gereksiz. Uluslararası hukuk, insan hakları, küresel devlet uygulamaları, ağ teknolojileri ve devletlerin ağ üzerinde biriken veriyle ilişkileri, vb. ayrıntılı bir biçimde tartışılıyor. Bu arada küresel ağla ilgili düzenlemeler, olgular, yasal süreçler, sansür, vb. tarihleniyor. Önemli bir kaynak kitap bu... İletişim/gözetim eytişmesi, siber-uzamın askerileştirilmesi, özel

sektör eliyle casusluk (Google vb.) çevresinde önemli, devrimci bir bakış açısı sağlıyor.

(2013)

JEREMY FOX (1976, İngiltere)

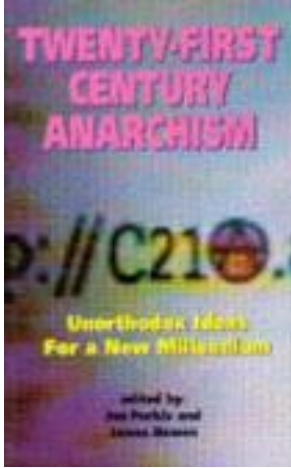

Fox, Jeremy; Chomsky ve Küreselleşme (*Chomsky and Globalisation*, 1997), Çev. Ebru Kılıç, Everest Yayınları, Birinci basım, 2002, İstanbul, 94 s., Küçük boy.

Basit ama iyi bir makale. Chomsky'nin siyasal yaklaşımları hakkında.

(2000-2005)

JON PURKIS/ JAMES BOWEN, Ed. (Print: 1999, İngiltere)

Morland, Dave, vd.; 21.Yüzyıl Anarşizmi Ed. Jon Purkis/James Bowen (Twenty-First Century Anarchism: Unorthodox Ideas for a New Millennium Paperback, 1999), Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, Birinci basım, 1998, İstanbul, 310 s.

Purkis/Bowen'ın Morland vd. yazarlardan derlediği çalışma, anarşizmi güncelleştirme ve bir tür *sınama* işlevi yüklü. Pek çok yazı tartışmalı olsa da kimi konularda anarşizmin üretimci uslamlamayı aşan cesareti keşke solun diğer akımlarında da olsa diye düşünmeden geçemiyorum. Onlar '*şimdi, burada*' diyorlar.

Üçüncü Bölüm'ün ilk yazısı Jon Purkis'in: "**Sorumluluk Sahibi Anarşist: Ulaşım, Tüketici ve Gelecek**". Bu yazıdan birkaç alıntı yapmak istiyorum.

"İngiltere'de otomobil her yıl dört bin civarında ölüme neden olur; hükümetler ve iş dünyası otomobili toplulukların gereksinim ve sağlıklarının önüne çıkarır; otomobil benzinle, yani her işleme ve kullanma aşamasında çevreyi kirleten sürdürülemez bir enerji kaynağıyla çalışır ve otomobil sanayii çevreyi korumakla pek ilgilenmeyen çıkar gruplarının elindedir." (192)

'Yirminci yüzyılın en büyük başarılarından biri olmasına karşın seyahat etme hızımız, kendimize, gezegene ve diğer kültürlerle karşı davranışlarımıza zararlıysa potansiyel olarak hayli anti-sosyal de olur. Hızın çoğunlukla hem seyahatin hem tüketimin ortak eğretilmesi olduğu konusunda yorumlar yapan Jay Griffiths, hızın sonuçlarından birinin, üzerinde seyahat ettiğimiz toprak ya da kültürlerden daha çok bir yerden bir yere gitme eylemiyle ilgili olduğu gözlemini yapar.

"Griffiths, coğrafyacı ve çevreci John Whiteleg'in adlandırmasıyla 'yer tikelliğinin kaybı'ndan kaçınmak için seyahatin, arkadaşlık ve sevgi gibi hızı azaltılarak yaşanması gerektiğini öne sürer." (204)

'İnsanlar varmak istedikleri yere varmak için potansiyel olarak mekânı maddeleştirmekle kalmaz, ama çoğunlukla orada olmanın amacı yerli kültürleri yaşamak değil, güneşin altında oturup evde zaten alışık oldukları şeylerin çoğunu tüketmektir.' (205)

(2000-2005)

ASLIHAN TÜREL (XXXX, Türkiye)

**Türel, Aslıhan, Söy.; Adım Doğu (Nehir söyleşi, 2022),
Kaynak yayınları, Birinci basım, Kasım 2022, İstanbul, 482 s., Büyük
boy.**

Gazeteci, televizyoncu ve sanat yönetmeni Aslıhan Türel'in Türk (sol) siyasal yaşamının en önemli kişilerinden biri olan Doğu Perinçek'le yaptığı nehir söyleşi² benim için birçok nedenle yararlı oldu. Bu kendi adıma Perinçek önyargılarımı yatıştırma girişimiydi ama aklama değil. Onun hele 2015 sonrası geliştirdiği yasal (*legal*) siyaset (Sosyalist Parti-İşçi Partisi-*Vatan Partisi*) süreci anlaşılması güç bir giz, soru imi olarak büyümüştü kafamda. Değişen bir şey yok kuşkusuz. Soru imi daha büyük ama ime eklenen duygu alanı daha karmaşık. Bir tür kişi yazgısıyla solumuzun tarihsel yazgısının *trajikomik* bir bireşimi gibi önümüzde oldukça gecikmiş bir kişi olarak duruyor Doğu Perinçek. Tarihimizin Dev-Genç ve arkasından gelen sol devrimin o günden bugüne sağ çıkmış ve geriye kalmış kesimi, geride kalmış olmanın ve güncelle boğuşmanın yarattığı düzey yitirme kurbanı oldu. Yaşamayanlar, gencecik ölenler yanlışları ve yaşasaldı benzer biçimde gelecekteki yanlışlarının gizilgücülle birer kahramana dönüşüverdiler. Doğu Perinçek söyleşisi en azından bu kahraman yaratma söyleninin (*mit*) arkasındaki kofluğu benim de düşündüğüm biçimde önüme getirdi. Aslında saf, çocuksu bir Doğu Perinçek çizgisinin yeni siyasal koşullar içerisinde iç acıtan yararcılığa (*pragmatizm*) ödün vermede sınır tanımazlığı derslerle de dolu. İnsan üzülüyor, eğer tüm bu seçimlerin kitlesel bir boyutu, yansıması da olmasa... O zaman üzölmekle yetinemez, sorunu geçiştiremeyiz. Doğu Perinçek rahat, deneyimli bir siyasetçinin en açık ve zor soruları bile karşılama konusundaki deneyimiyle sorulan soruyu kendi anladığı, öyküleştirdiği, senaryolaştırdığı biçimde yanıtlıyor. Kimsenin kafası özellikle 60 sonrası Türkiye'nin genel siyasal yaşamı konusunda bu denli kapsayıcı, kavrayıcı ve uyumlu bir açıklama yapma açısından onun kafası denli duru, apaçık değil. Avucunun içinde okur gibi ölkede yaşanan her şeyin, en bağdaşmaz çelişkilerin bile açıklamasını yapabiliyor. Bu büyüklük saplantısı (*megalomani*) yalnızca saplantı olarak da geçiştirilemez, işin içinde egemen sınıf üyeliği, şımarıklık, özgüven, vb. gibi şeyler de var, tabii ki cesaret de.

Tüm açıklamaların düzgün bir biçimde geldiği 2015'ten (özellikle 2016) sonra yararcı (*pragmatik*) düşünce doğal olarak sapıtıyor. Kendisini sıkça sosyalist, vb. olarak tanımlasa da ekonomi politik, tarih, devrim, sınıf, vb. konularında belirttik bir Marksizm karşıtı kimliği de hiç çekinmeden sergiliyor. Ona göre Çin sosyalist bir dev

² Aslıhan Türel; **Adım Doğu** (2022), Kynak yayınları, Birinci basım, Kasım 2022, İstanbul, 482 s., Büyük boy.

dalga, Türkiye bu dalganın bir parçası ve tüm bunlar da biraz varlığını sanki Doğu Perinçek'e borçlu.

Aslıhan Türel'in sakınımsız soruları söyleşiyi çekici kılmakla birlikte zamandizininde (*kronoloji*) büyük gelgitler yinelenmeleri kaçınılmaz kılmış... Kurgu üzerinde belki biraz daha çalışılması iyi olurdu.

(2023)